

PTÁČÍ *koleno* VÁS

3/2003

ČTVRTLETNÍK PRO ORNITOLGY, OCHRÁNCE PŘÍRODY A MILOVNÍKY PTACTVA

Chraňte ptáky před nárazem do oken a skleněných stěn

Zvláště nebezpečná místa jsou:

skleníky a zimní zahrady
velká okna do zahrad
výkladní skříně obchodů
prosklené autobusové zastávky
skleněné protihlukové bariéry
skleněné opláštění budov

Naše drobné ptáky může před úhynem při nárazu do oken a skleněných stěn zachránit nalepená silueta letícího dravce.

Můžete si objednat siluetu ostříže nebo krahujce v černé nebo žluté barvě.

Cena za 1 kus	50,- Kč
od 3 kusů	45,- Kč/ks
od 10 kusů	40,- Kč/ks

k ceně se účtuje poštovné

Samolepky chránící ptactvo dodává:

*Moravský ornitologický spolek,
P. O. Box 65, 751 51 Přerov 1, tel./fax 581 203 150*

Vážení čtenáři,

Letošní sezónu podzimního tahu ptáků jsme začátkem října oslavili v pořadí již 10. ročníkem Evropského festivalu ptactva. V naší republice proběhlo v rámci této akce 51 různých exkurzí, přednášek a výstav, kterých se zúčastnilo na 1388 lidí. Na exkurzích bylo pozorováno takřka 110 000 ptačích exemplářů. Letošní ročník byl zatím patrně nejspěšnější za celou dobu konání tohoto festivalu v ČR. V Evropě se festival ptactva letos konal ve třiceti zemích na více než 870 různých místech za účasti přes 20 000 přátel přírody a ptactva, přičemž bylo zaznamenáno celkem cca. 1,25 milionů ex.. Více informací se dozvíte v příštím čísle našeho časopisu. Na tomto místě bych rád poděkoval jménem MOS všem organizátorům Evropského festivalu ptactva 2003 za jejich obětavou práci.

Příští výroční členská schůze MOS, která se uskuteční již tradičně v Přerově, byla naplánována na 21.2.2004. Prosíme všechny zájemce o přednesení přednášky, diskusního příspěvku nebo fotografické či video-prezentace, aby co nejdříve kontaktovali kancelář MOS a oznámili jméno přednášejícího (a informace potřebné ke kontaktu jako je adresa či e-mailová adresa, telefon nebo mobil), název příspěvku a jeho stručnou charakteristiku, předpokládanou délku (prosíme o dodržení horní hranice 30min.) a upřesnili vybavení potřebné k prezentaci. Další záležitosti pak budou dohodnuty individuálně. Předem děkujeme za Váš co nejširší zájem.

Zdárně se rozběhla kampaň MOS Pozemky pro ptáky. Za přispění 21 našich členů i nečlenů se podařilo nashromáždit celkem 4760 Kč. Bohužel tato částka nám stále ještě neumožňuje záchranu žádného většího komplexu pozemků na některé z lokalit ohrožených zničením. Přesto však již nyní probíhá zjišťování podkladových informací pro případný výkupu vytipovaných pozemků. Prozatím se ale zdá, že je potřeba nashromáždit nejméně 30 000 Kč. Nezbyývá proto než doufat ve Váš pokračující zájem o tuto akci a zdárný chod věci příštích. Více informací o této akci naleznete buď v čísle 1/2003 tohoto časopisu nebo na internetových stránkách MOS: www.iweb.cz/mos přímo na hlavní stránce pod logem celé kampaně.

Michal Vinkler

Jak založit Místní klub MOS

Místní kluby MOS jsou dobrovolná sdružení členů MOS na lokální až regionální úrovni. Tyto kluby umožňují častější setkávání našich členů za účelem ochrany, pozorování nebo výzkumu ptáků.

Členové klubu mohou společně podnikat častější vycházky za ptáky, pořádat ornitologické exkurze, vyměňovat si své zkušenosti, vyrábět a vyvěšovat hnízdní budky nebo mohou také uspořádat i nějakou tu ochrannářskou výstavu nebo přednášku pro děti ve škole. Místní klub může být specializovaný, např. na ochranu dravců, výzkum a ochranu koroptví, pořádání ornitologických exkurzí pro veřejnost apod. Činnost klubu se odvíjí od zájmů jeho členů a jejich časových možností a pokud nechtějí, nestojí je to ani korunu. Financování vybraných aktivit může po dohodě zajistit prezidium MOS.

K založení Místního klubu MOS stačí, aby alespoň tři členové MOS starší 18ti let podali písemnou žádost prezidiu MOS. Pokud máte zájem o založení klubu ve Vaší obci či městě, ale neznáte žádné členy MOS ve Vašem okolí, kontaktujte kancelář MOS, která je o možnosti založení Místního klubu MOS obeznámí. V případě zájmu se pak budou obracet přímo na Vás. Společně se následně domluvíte na náplni nebo cílech Vašeho klubu a napíšete žádost o registraci pro prezidium MOS.

V případě zájmu kontaktujte kancelář MOS. Rádi Vám zašleme podrobnější informace a vzor žádosti. Další informace včetně směrnice MOS o Místních klubech můžete nalézt rovněž na internetových stránkách MOS:

www.mos.d2.cz/MOS_Kluby.htm.

Právě díky Vaším aktivitám se může Vámi založený Místní klub MOS stát důležitým přírodovědným, ochrannářským a osvětovým centrem ve Vašem regionu.

Petr Rejzek a Michal Vinkler

POZOR!

Výroční členská schůze MOS se uskuteční
v Přerově dne **21.2.2004.**

Hnízdní ornitocenózy zámeckých parků v Holešově, Krakovci a Žerotíně

RNDr. František Hanák

Zámecký park v Holešově (okres Kroměříž) byl založen v roce 1750 u barokního zámku Jana z Rottalu. V základních rysech je italskou zahradou s výraznou vodní složkou. K zámecké budově přiléhá parter, jehož osu tvoří široký vodní kanál s ramenem (rozloha 0,5 ha). Kolem vodních ploch vedou stříhané aleje. Po pravé straně zámku jsou dendrologicky nejceněnější porosty. Roste zde 18 taxonů jehličnanů a 69 taxonů listnáčů. Vyniká statná douglaska (*Pseudotsuga menziesii* var. *viridis*), poléhavý tis (*Taxus baccata* ‚*Expansa*‘) a některé smrky (*Picea abies* ‚*Piramidalis Robusta*‘, *P. pungens* ‚*Argentea*‘, ‚*Glauca*‘). Mezi nejzajímavější listnáče patří paulovnie (*Paulownia tomentosa*), akát (*Robinia hispida*), šácholan (*Magnolia x soulangiana*), pajasan (*Ailanthus altissima*) a další. Z keřů nelze přehlédnout dřívěšál Juliin (*Berberis julianae*), hlošinu stříbrnou (*Elaeagnus commutata*) apod. Park má rozlohu 39 ha, sklon 4% a leží v nadmořské výšce 234 m. Pokryvnost v %: byliny – 73, keře – 28, stromy – 47. Stromy dosahují věku 80 až 200 let. Faunistický sčítací čtverec: 6771, zeměpisné souřadnice: 49°19' N, 17°33' E, územní celek: Hornomoravský úval. V okolí parku se nachází komunikace, městská zástavba, zahrady a pole.

Zámecký park v Krakovci (okres Prostějov) leží u původně gotické tvrze na menším návrší. Tvrz byla přestavěna v letech 1611 až 1614. Výsadby v parku jsou řešeny volně a dřeviny jsou zde hodnotné zejména věkem. V parku o rozloze 0,5281 ha v nadmořské výšce 345 m roste 9 taxonů jehličnanů a 16 taxonů listnáčů. Nápadné jsou douglasky (*Pseudotsuga menziesii* var. *viridis*), žlutopestrý zerav (*Thuja occidentalis* ‚*Aureospica*‘), sloupovitý tis (*Taxus baccata* ‚*Fastigiata*‘) a kulovitý dub (*Quercus robur* ‚*Umbraculifera*‘). Pokryvnost v %: byliny – 69, keře – 42, stromy – 82. Stromy dosahují věku 60 až 200 let. Faunistický sčítací čtverec: 6467, zeměpisné souřadnice: 49°35' N, 16°59' E, územní celek: Zábřežská vrchovina. V okolí parku se nachází komunikace, les, obecní zástavba, zahrady a pole. Park je v současné době, podobně jako zámek, velmi zanedbaný. Nachází se v něm mělký rybníček.

Původní parkový areál kolem barokního zámku v Žerotíně (okres Olomouc) se během času zmenšil. Dnes je zde udržováno pouze bezprostřední okolí zámku, a to okrasná část před budovou zámku u silnice a menší neudržovaná část za zámkem,

kde dominuje platan pozoruhodných rozměrů. Na rozloze 1,8 ha rostou 4 taxony jehličnanů a 30 taxonů listnáčů. Park leží v nadmořské výšce 227 m a má sklon 2 až 4%. V současné době se rozkládá na většině plochy parku trávnik a dřeviny zaujímají jen asi 20% jeho rozlohy. Za parkem protéká potok a na loukách se nachází rozsáhlejší močál. Jehličnany jsou zastoupeny jalovci, tisy a zeravy. Z listnáčů je mohutný platan javorolistý (*Platanus x acerifolia*), cenné jsou javor stříbrný (*Acer saccharinum*), jírovec žlutý (*Aesculus octandra*), tulipánovník (*Liriodendron tulipifera*), jasan žlaznatý (*Ailanthus glandulosa*), červenolistý buk (*Fagus silvatica*, *Atropunicea*), drobnolistý dříšťál (*Berberis thunbergii*, *Minor*), hortenzie stromčkovitá (*Hydrangea arborescens*), vistárie čínská (*Wisteria sinensis*) a další dřeviny. Pokryvnost v %: byliny – 93, keře – 15, stromy – 10. Stromy dosahují věku 80 až 200 let. Faunistický sčítací čtverec: 6269, zeměpisné souřadnice: 49°43' N, 17°11' E, územní celek: Hornomoravský úval. V okolí parku se nachází obecní zástavba, zahrady a louky. Další údaje o zámeckých parcích uvádějí Kříž (1971), Kříž et al. (1978), Hieke (1985) a Pacáková-Hošťálková (1999).

Při výzkumu byla použita standartní metodika liniového transektu (Šťastný 1974). Ostatní aplikace metod je shodná s metodikou použitou v pracích Hanáka (1996, 2002) včetně synekologických charakteristik a analýzy ptačích společenstev.

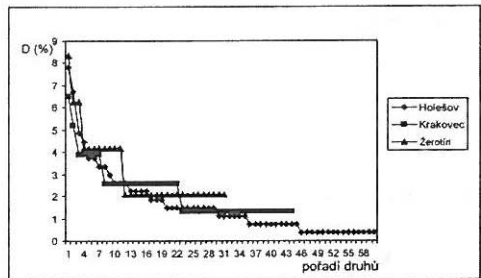
Na zkoumané ploše zámeckého parku v Holešově bylo v hnízdním období 2000 až 2002 zaznamenáno 66 druhů ptáků při abundanci 536 ex. a průměrné denzité 137 ex./10 ha. Ve sledovaném období nebyl zjištěn žádný eudominantní druh, 2 druhy byly dominantní (kos černý, pěnkava obecná), 14 druhů bylo subdominantních, 20 recedentních a 30 subrecedentních. Distribuce dominance je znázorněna na obr. 1. Křivka ukazuje na příznivé rozložení dominance v hnízdních obdobích 2000 až 2002. Drobné lomy svědčí o zvýšené denzitě některých synantropních druhů ptáků. Simpsonův index dominance byl zjištěn $c=0,0161$ a svědčí rovněž o příznivém rozložení dominance v ptačím společenstvu zámeckého parku s větším počtem druhů s vyrovnanou početností. Z hodnot diverzity ($H'=4,7934$) a ekvitability ($J'=0,8519$) lze soudit na vyšší vliv antropického zatížení biotopu. O tom svědčí i zvýšená hodnota indexu antropického zatížení biotopu $IAA=2,24$ (blízkost sportovního areálu a osídlení, zvýšená návštěvnost parku, návštěvy škol a hrajících si dětí). Ornitologická hodnota byla zjištěna $OV=63,14$, jedná se tedy o území ornitologicky cenné. Na základě výzkumu lze konstatovat, že ptačí synuzie zámeckého parku v Holešově je relativně stabilní, ale ovlivněna blízkostí uměle pozměněného prostředí a návštěvností parku.

V zámeckém parku v Holešově bylo zjištěno v Krakovci bylo zaznamenáno v hnízdním období let 2000 až 2002 celkem 45 druhů ptáků při abundanci 154 ex. a průměrné denzitě 2916,11 ex./10 ha. Nebyl zjištěn žádný eudominantní druh, 2 druhy byly

dominantní (vrabec domácí, pěnkava obecná), 19 druhů bylo subdominantních a 24 rededecentních. Třída subrededentních druhů nebyla obsazena. Křivka distribuce dominance (obr. 1) má mírně strmější průběh a svědčí o méně vyspělém společenstvu a drobné lomy potvrzují relativně vyšší početnost synantropních druhů. Simpsonův index dominance ($c=0,1624$) ukazuje na poměrně příznivé rozložení dominance v ptačím společenstvu praků. Z hodnot diverzity ($H'=4,2496$) a ekvitality ($J'=0,8216$) je zřejmý vyšší vliv antropického zatížení biotopu. Obě synekologické charakteristiky jsou ekvivalentní podmínkám prostředí parku i jeho ornitologické hodnotě ($OV=41,37$) a indexu antropického narušení biotopu ($IAA=2,27$). Jedná se tedy o území ornitologicky poměrně cenné se zvýšenou hodnotou IAA, které je ovlivněno uměle pozměněným prostředím.

V zámeckém parku v Žerotíně bylo v hnízdním období let 2000 až 2002 pozorováno celkem 33 druhů ptáků při abundanci 96 ex. a průměrné denzité 573,33 ex./10 ha. V uvedeném období nebyl zjištěn žádný eudominantní druh, 3 druhy byly dominantní (kos černý, vrabec domácí, pěnkava obecná) a 30 druhů subdominantních. Třídy recedentních a subrededentních druhů nebyly obsazeny. Křivka distribuce dominance (obr. 1) má strmý průběh a prezentuje neustálené ptačí společenstvo s převahou synantropních druhů. Simpsonův index dominance $c=0,8483$ svědčí o malém počtu druhů ve funkci ekologických dominant a o méně příznivém rozložení dominance. Hodnoty indexu diverzity ($H'=3,1369$) a indexu ekvitality ($J'=0,8216$) jsou úměrné malé rozloze parku a antropogennímu prostředí. Z výsledků synekologických charakteristik vyplývá i stav ornitologické hodnoty území ($OV=11,64$) a indexu antropického narušení biotopu ($IAA=2,68$). Jedná se o území ornitologicky méně cenné s vysokou hodnotou IAA.

Obr. 1. Distribuce dominance hnízdních ornitocenóz zámeckých parků v letech 2000 až 2002 (D – dominance).

Literatura

- Hanák F., 1996: Hnízdní ornitocenózy zámeckého parku v Budišově u Třebíče. Zprávy MOS, 54: 6-21.
- Hanák F., 2002: Hnízdní ornitocenóza zámeckého parku v Budišově u Třebíče v roce 2001. Zprávy MOS, 60: 203-212.
- Hieke, K., 1985: Moravské zámecké parky a jejich dřeviny. SZN, Praha.
- Kříž Z., 1971: Významné parky Severomoravského kraje. Profil, Ostrava.
- Kříž, Z. a kol., 1978: Významné parky Jihomoravského kraje. Blok, Brno.
- Pacátková-Hošálková B. a kol., 1999: Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri, Praha.
- Šťastný, K., 1974: Návrh jednotné metodiky kvantitativního výzkumu ptáků. Zprávy MOS, 32: 13-21.

Šíření a prokázané hnízdění motáka lužního (*Circus pygargus*) na Jihlavsku v centrální části Českomoravské vysočiny

Ivan Kunstmüller

Od roku 1988 byl sledován vzácný a nepravidelný hnízdní výskyt motáka lužního (*Circus pygargus*) na území okresu Jihlava v centrální části Českomoravské vysočiny. Dne 29.5.2000 se podařilo prokázat hnízdění ve sledované oblasti u obce Knínice (525m n.m.) nálezem hnízda se snůškou 4 vajec. Hnízdo bylo umístěno v porostu vojteřsky a bylo zničeno následnými zemědělskými pracemi (posečením porostu). Toto hnízdění, i když nakonec neúspěšné, bylo vůbec prvním historicky nalezeným hnízdem v okrese Jihlava.

Moták lužní (*Circus pygargus*) byl v centrální části Českomoravské vysočiny zastížen v minulosti jen ojediněle a vzácně na průtahu. HLADÍK et al. (1959) uvádějí jen dva zářijové zástihy v letech 1936 a 1950 a jeden jamí v roce 1954, vše na Havlíčkobrodsku, výskyt na Jihlavsku nezaznamenali. HUDEC & ČERNÝ (1977) a ŠTASTNÝ et al. (1987) neuvádějí jediný výskyt z oblasti Českomoravské vysočiny. První hnízdní výskyt jsem zaznamenal (KUNSTMULLER 1996) v SZ části Českomoravské vysočiny 7.7.1988 u Jiříkova (HB) a druhý výskyt 4.5.1989 u Lipnice n. S. (HB). O těchto pozorováních se velice stručně zmiňují taktéž ŠTASTNÝ et al. (1996). Vůbec první prokázané hnízdění motáka lužního na Vysočině bylo zjištěno v roce 1994 na Třebíčsku (KUNSTMULLER 1996).

První pozorování samce motáka lužního na Jihlavsku jsem zaznamenal 25.4.1993 u Třeště (KUNSTMULLER 1996) a 12.6. téhož roku jsem pozoroval lovíčího samce u PR Bukovské rybníčky nedaleko Třeště. Další pozorování jednoho páru, související s možným hnízděním, se podařilo až v roce 1998 (PR Na Oklice, Milíčov, JI). Od tohoto roku jsem v letech 1999-2000 pozoroval vzácný, ale pravidelný výskyt. Dne 30.4 a 25.5.1999 byl pozorován lovíčí samec u Borovné (JI). Dne 26.6. 1999 pozoroval DOLEŽAL (in ŠIMEK 2000) u Knínic v jižní části okresu Jihlava 9 adultních ptáků, z toho minimálně 5 samců. V roce 2000 jsem zjišťoval pravidelný hnízdní výskyt motáka lužního ve střední, převážně však jižní části okresu Jihlava, již na více místech - 23.4. jeden samec u Kostelce u J. (JI), 13.5. lovíčí samice v PR Jankovský potok u Polánek (JI), 29.5. dva lovíčí samci u Jindřichovic (JI) a dva páry u Knínic (JI), 14.6. lovíčí samec mezi obcemi Ždírec a Měšín (JI) a 18.6. lovíčí samec u Arnolce (JI). V oblastech navazujících na jihozápadní část Českomoravské vysočiny hnízdí moták lužní řídce, ale pravidelně. ŠTASTNÝ et al. (1987) uváděli Třeboňsko jako tradiční hnízdiště a KLEJDUS (1980) zaznamenal

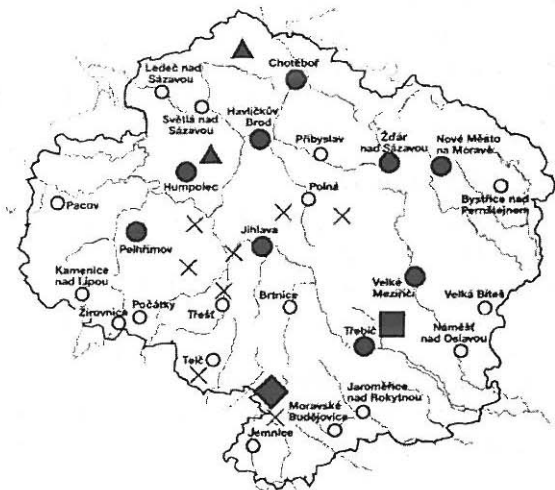
řadu pravidelných hnízdišť na Znojemsku a v okolí Moravského Krumlova.

Hnízdění motáka lužního na Jihlavsku se mi podařilo prokázat 29.5.2000 nálezem obsazeného hnízda u obce Knínice (kvadrát 6859 DFS) v jižní části okresu Jihlava. V okolí hnízdiště se prostírá v nadmořské výšce 505-550 m otevřená, lesuprostá, členitá a zemědělsky obdělávaná krajina. Hnízdo bylo umístěno ve střední části lánu vojtěšky, lán měl rozlohu 2 ha, v těsném sousedství obce a bylo vzdáleno od prvního hospodářského stavení pouhých 200 m.

Samice seděla na snůšce 4 vajec, hnízdo mělo jen sporou bylinnou výstelku o výšce 1-2 cm. Ještě téhož dne, kdy bylo hnízdo nalezeno, začal majitel pozemku se žatvou vojtěšky. Po domluvě bylo hnízdo obsečeno. Během žatvy přeletoval hnízdní pár neustále nad porostem jetele a v těsné blízkosti žací techniky. Po skončení žatvy a odjezdu techniky, hnízdní pár přeletoval nad hnízdem a usedal v okolí hnízda na zem. Pozoroval jsem počínání páru ještě celé dvě hodiny, ale samice se na hnízdo nevrátila a posedávala opodál na zemi. Na sledované lokalitě byly pozorovány 29. května dva páry. Druhý pár se zdržoval o 200 m dále, nad sousedním porostem ječmene. Samec prováděl svatební lety a několikrát usedl do stejného místa v porostu ječmene, kde jsem později nalezl hnízdo bez snůšky. O hnízdě jako takovém se nedalo vůbec hovořit, neboť se jednalo o sešlapaný prostor o průměru 50 cm, na zemi leželo několik stébel ječmene a suchých travin.

Při následné kontrole 26. června byla lokalita u Knínice opuštěná a porost vojtěšky znovu posečený a po hnízdě nebyly nalezeny již žádné stopy. Přítomnost hnízdního ani druhého páru nebyla taktéž zjištěna, přestože jsme s kolegou Pavlem Hobzou lokalitu a její okolí sledovali po celé dva dny (26.-27.6.).

Obr. 1 - Mapka kraje Vysočina s vyznačenými místy hnízdního výskytu motáka lužního; ●○ města; ▲ první pozorování v letech 1988 a 1989; × hnízdní výskyt v letech 1993-2000; ■ první prokázané hnízdění na Třebíčsku v r. 1994; ◆ první prokázané hnízdění na Jihlavsku v r. 2000;

Literatura

- HLADÍK, B., SLAVÍK, B., SEMRÁD, B. & KUČERA, J. 1959: Ptáci střední části Českomoravské vysočiny II. - Vlastivědný sborník Vysočiny, 3: 131-155.
- HUDEK, K. & ČERNÝ, W. (eds.) 1977: Fauna ČSSR. Ptáci 2. - Academia, Praha.
- KLEJDUS, J. 1980: Ptactvo Znojemska. - Zprávy MOS, 38: 7-83.
- KUNSTMULLER, I. 1996: Moták lužní (*Circus pygargus*) vyhníždil na Českomoravské vysočině. - Butco, 8: 147-149.
- ŠIMEK, J. 2000: Faunistická pozorování v České republice v roce 1999. - Zprávy ČSO, 50: 33-45.
- ŠŤASTNÝ, K., RANDÍK, A. & HUDEC, K. 1987: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v ČSSR 1973/77. - Academia, Praha.
- ŠŤASTNÝ, K., BEJČEK, V. & HUDEC, K. 1996: Atlas hnízdní rozšíření ptáků v České republice 1985-1989. - H&H, Jinočany.

Sup hnědý (*Aegypius monachus*) z Úsova

Jiří J. Hudeček, RNDr. František Hanák

Sjednocení postupu práce na revizi historických zpráv v ornitologii přinesl základní koncept, jehož smyslem bude uspořádání vyčerpávajícího obrazu výskytu tzv. „posuzovaných“ druhů v avifauně českých zemí a zamezení nekritického přepisování zcela nevěrohodných dat (Vavřík & Hudeček 2003). Na složitost přebírání zpráv, především u neautorizovaných hlášení, v starém lesnicko-loveckém tisku („supi bradatí“, „Lämmergeier“) jsme upozornili v samostatných sděleních (Hanák & Hudeček 2002, Hudeček & Hanák 2002b). „Úsovský“ sup hnědý je faktografickou ukázkou k našemu názoru, že i správná determinace neznámá, že při „nesprávné“ interpretaci vzešel „správný“ údaj (cf. Hudeček & Hanák 2002a). Případ je již stručně popsán na jiném místě (Hudeček, Sutorová & Hanák 2002) a nevztahuje se k území Moravy.

Sup hnědý z Úsova ?

Čapek (1930) ve svém obširném výkladu avifauny bývalé Olomoucké župy na str. 414 napsal, že tam jediný r. 1865 u Úsova střelený sup hnědý (*Aegypius monachus* L.) byl dodán do musea v Brně. Vzhledem k osobnosti V. Čapka vyznívá zpráva jako naprosto věrohodná a při nekritickém přístupu by tak mohla být nadále přebírána. Jeho zpráva není podložena nějakým odkazem na pramen nebo literaturu, z kterých by ji mohl převzít (obr. 1). Kus je dochován v Moravském zemském muzeu v Brně. Na nalepené etiketě je uvedeno, že kus byl zachován (= vypreparován) Moravsko-slezskou lesnickou školou v Úsově v roce 1865. Jako lokalita jsou uvedeny Uhry (Hudeček, Sutorová & Hanák 2002). Zdrojem Čapkovy zprávy bylo pravděpodobně jeho neúplně načtení průvodní písemné dokumentace kusu v mu-

zeu. Již jen náleží výše popsaného zápisu je pro opravu Čapkovy zprávy průkazný. Nezůstává ale jediným.

Trappova zpráva o supech hnědých z Úsova

Kustod bývalého Františkova musea v Brně M. Trapp pod zkratkou M. T. podal podrobnou zprávu o novém přírůstku tiskem (Trapp 1866, obr. 2). Píše, že ředitelství Moravsko-slezské lesnické školy v Úsově, darovalo přírodovědeckým sbírkám Františkova musea „velkého supa“, *Vultur niger* (Oken) (= *Aegypius monachus*) o délce 4 stop (= 1,264 m) a rozpětí křídel 10 stop (= 3,16 m)¹⁾. Ředitelství úsovské školy získalo 3 stejné živé ex. z Uher k názornému vzdělávání. Druhý kus se dostal do sbírky musea v Opavě a třetí zůstal v lesnické škole. Trapp (1866) píše, že sup hnědý je ve vysokých Karpatech a Sudetech vzácným a navštěvuje také oblasti nížin (skrze zvířecí mršiny). Trappův článek není zachycen v novějších bibliografických české ornitologické literatury (cf. Hudec & Kokeš 1981).

Sup hnědý z Úsova a Slezsko

V bývalém Gymnasijním museu v Opavě byly v 19. století uchovávány ex. supů hnědých, nepochybně původem ze Slezska, neboť v „našich“ pohorích Karpat a Sudet byli častěji střeleni (Rzehak 1894). Z Trappovy (1866) zprávy však vyplývá, že jeden kus v tomto museu pocházel z Uher (r. 1865) a byl darován lesnickou školou v Úsově. V tomto smyslu je potřebné zpřesnit dosavadní zhodnocení starých zpráv (cf. Hudec, Kondělka & Novotný 1966).

Závěr

Je diskutována otázka „úsovského“ supa hnědého (*Aegypius monachus*). Z literatury je nutno zcela vynechat Čapkovu (1930) zprávu o střelení supa hnědého v roce 1865 u Úsova. Údaj není z hlediska určení do druhu nesprávný. Celkem tři ex. byly však dodány z Uher a nevztahují se tedy jako doklady k území Moravy. Potažmo je objasněn i původ jednoho ex. ve sbírce bývalého Gymnasijního musea v Opavě. Naše závěry jsou podloženy písemným dokladem na kusu a literaturou.

Poznámky

¹⁾Délka těla a rozpětí křídel podle vídeňské stopy (= 0,316081 m, cf. Procházka 1967).

Obr. 1. Čapková (1930) zpráva o supovi hnědém (*Aegypius monachus*), střeleném v roce 1865 u Úsova.

156. Sup hnědý, *Aegypius monachus* L. — Jediný r. 1865 u Úsova byl střelen a do musea v Brně dodán. Těž host z dolního Podunají.

Obr. 2. Trappova (1866) zpráva o původu supů hnědých (*Aegyptus monachus*) z Moravsko-slezské lesnické školy v Úsově.

Ein großer Geier Vultur niger (Oken), welchen die Direktion der mähr. schles. Forstschule zu Nussee den naturhistorischen Sammlungen des Franzens-Museums verehrte, hat eine Höhe bei 4' und eine Flugbreite von 10'. Die Direktion erhielt drei gleiche lebende Exemplare aus Ungarn, welche erst nach vollkommener Ausbildung (da sie jung ankamen) getödtet und der hiesigen, dann der Troppauer Museumsammlung, das dritte Exempl. für die Forstschule selbst bestimmt wurde. Bei uns kommt dieser Raubvogel in den hohen Karpathen und Sudeten nur selten vor. Von dort besucht er auch niedere Gegenden durch das Nas angelockt. Ein solcher Geier wurde im Jahre 1837 auf dem Klobouker Gebiete erlegt und von Hrn. Ritter v. Neuwall dem Franzens-Museum verehrt.
M. T.

Literatura

- Čapek V., 1930: Ornitologická pozorování. (Ptactvo župy olomoucké). In: Černý N., Pelišek R., eds., Vlastivěda střední a severní Moravy. Díl I. Vyd. Učitel. jednoty v župě olomoucké, Kroměříž.
- Hanák F., Hudeček J., 2002: Sup hnědý (*Aegyptus monachus*) z Vizovic. - Ptáci kolem nás, 2002 (1): 2-5.
- Hudec K., Kokeš O., 1981: Česká ornitologická bibliografie. 1. (Do roku 1933). Vyd. OVM J. A. Komenského v Přerově, Mor. ornitol. sdruž. v Přerově v SZN, Praha.
- Hudec K., Kondělka D., Novotný I., 1966: Ptactvo Slezska. Slez. muzeum, Opava.
- Hudeček J. J., Hanák F., 2002a: Faunistická komise i pro historii ornitologie ? - Ptáci kolem nás, 2002 (2): 7-9.
- Hudeček J. J., Hanák F., 2002b: Supi bradatí v Chříbech ? - Ptáci kolem nás, 2002 (4): 10-12.
- Hudeček J. J., Sutorová H., Hanák F., 2002: Historie výskytu supu hnědého (*Aegyptus monachus*) na Moravě. - Ptáci kolem nás, 2002 (3): 15-17.
- Procházka V., ed., 1967: Heslo: Stopa. In: Příruční slovník naučný. 4. díl, S-Ž. Academia, nakl. ČSAV, Praha.
- Rzehak E. C. F., 1894: Einige lokale Seltenheiten der österr.-schles. Orn. im Troppauer Gymnasial-Museum. - O. Jb., 5: 21-24.
- Trapp M. (M. T.), 1866: Ein grosser Geier Vultur niger (Oken). - Mitt. Ges. Ackerb. Brünn, 1866.
- Vavřík M., Hudeček J. J., 2003: Historická literatura a dokladový materiál k ní - zdroj poznání i omylů v ornitologii. - Zprávy MOS, 61: 73-74.

Čáp bílý (*Ciconia ciconia*) v okrese Přerov v roce 2003

V roce 2003 bylo zjištěno v okrese Přerov 24 hnízd čápa bílého. Celkem 22 hnízd bylo obsazeno párem a z 19 hnízd bylo vyvedeno 51 mlád'at, v průměru 2,68 mlád'at na 1 hnízdo. Hnízdni hustota byla v roce 2003 2,48 páru/100 km².

Přehled hnízd čápa bílého v okrese Přerov v roce 2002

	Obec	H	Hpa	HPm	Hpo	HE	HO	JZG	JZa	JZm	StD	JT	NH
1	Bělotín	1	1	1	-	-	-	4				-	-
2	Černotín ¹⁾	1	1	1	-	-	-	3				-	-
3	Dolní Újezd	1	1	1	-	-	-	3				-	-
4	Dřevohostice 1	1	1	1	-	-	-	3				-	-
5	Dřevohostice 2 ²⁾	1	-	-	-	-	1	-				-	-
6	Hranice-město	1	1	1	-	-	-	2				-	-
7	Hustopeče n. B.	1	1	1	-	-	-	3				-	-
8	Jezeřnice	1	1	1	-	-	-	3				-	-
9	Kojetín	1	1	1	-	-	-	2				1	-
10	Kozlovice	1	1	-	1	-	-	-				3	-
11	Lipník n. B.	1	1	-	1	-	-	-				2	-
12	Milotice	1	1	1	-	-	-	2				-	-
13	Olišovce	1	1	1	-	-	-	2				-	-
14	Oplocany	1	1	1	-	-	-	3				-	-
15	Osek n. B.	1	1	1	-	-	-	3				-	-
16	Polom 1	1	1	1	-	-	-	2				1	-
17	Polom 2 ³⁾	1	1	-	1	-	-	-				-	1
18	Potštát	1	1	1	-	-	-	3				-	-
19	Radslavice	1	1	1	-	-	-	2				-	-
20	Soběchleby	1	1	1	-	-	-	3				-	-
21	Skalička	1	1	1	-	-	-	3				-	-
22	Tovačov	1	1	1	-	-	-	2				-	-
23	Ústí	1	-	-	-	1	-	-				-	-
24	Vysoká	1	1	1	-	-	-	3				-	-
	Celkem	24	22	19	3	1	1	51	2,31	2,68	2,48	7	1

Poznámky:

- 1) hnízdo v Černotíně bylo neobsazeno v letech 2001 a 2002
- 2) z hnízda na komině sokolovny v Dřevohosticích zůstal základ z roku 2000
- 3) v Polomu u nádraží, v blízkosti původního hnízda, si postavil hnízdo na sloupu elektrické vlakové troleje další pár čápů, který však nezasedl

Vysvětlivky:

H	počet fyzicky existujících hnízd
HPa	počet hnízd obsazených párem
HPm	počet hnízd obsazených párem s vyvedenými mládřaty
Hpo	počet hnízd obsazených párem bez mládřat
HE	počet hnízd obsazených jen jedním čápem
HO	počet hnízd neobsazených po celé hnízdní období
JZG	počet vyvedených mládřat
JZa	průměrný počet mládřat na hnízdo obsazené párem
JZm	průměrný počet vyvedených mládřat na úspěšné hnízdo
StD	průměrný počet hnízd obsazených párem na 100 km
JT	počet uhynulých mládřat v době hnízdění
NH	počet nově založených hnízd

RNDr. František Hanák, Ing. Jiří Šírek

Zajímavé hnízdění krkavce, datla černého a doupňáka

Při jedné ze svých pravidelných pochůzek smíšeným lesíkem nedaleko Ostravy 20. dubna 1999 jsem spatřil ve středu lesíka nedaleko nad skupinou asi 70-80-ti letých smrků intenzivně létat pár krkavců. Podle jejich chování jsem usoudil, že tam někde mají hnízdo a vzhledem k pokročilé době asi již s velkými mládřaty. Jak známo krkavci hnízdí velmi brzo a koncem dubna, nebo počátkem května vylétají. Ten den jsem je nechtěl již déle rušit a proto jsem místo opustil s tím, že se za pár dní vrátím a pokusím se zjistit jak hnízdění dopadlo. Na místo jsem se vrátil 26. dubna. Krkavci opět vzrušeně létali, přestože jsem šel tak, aby mně nespátřili. Ukryl jsem se, abych měl výhled a mohl zjistit hnízdo. Za chvíli si jeden krkavec sedl na špičku největšího smrku a já jsem uviděl na vedlejším košatém smrku asi 3 metry od vršku velké hnízdo. Najednou se k němu krkavec snesl, chvíli na něm seděl pak znovu odletěl a pak opět celý pár vzrušeně létal okolo. Bylo mi to divné, jelikož jsem byl přesvědčen, že mě nemohli spatřit. Proto jsem se šel podívat pod strom, jestli tam třeba nenajdu vypadlá mládřata. Mé obavy se vzápětí potvrdily. Pod hnízdem sice nebylo vidět nic, ale asi 3 metry od stromu doutnalo velké ohniště a kousek dál další. Předešlý den tady pálili lesní dělníci klest. I když ohně řádně obryli zaházeli hlinou, stále ještě kouřily. Odešel jsem v domnění, že hnízdění je již ztraceno, ale že se za týden ještě přijdu podívat. Přišel jsem asi za tři dny a již zdaleka jsem viděl dalekohledem, že jeden krkavec sedí na hnízdě. Bylo to ráno v půl sedmé. Čekal jsem chvíli co se bude dít. Za chvíli přijelo po nedaleké lesní cestě auto, vystoupili z něj dělníci a začali znovu pálit klesti i když o kousek dál. Krkavci znovu vzletěli a létali ve velkých kruzích v okolí hnízda. Byl jsem přesvědčen, že hnízdění je definitivně ztraceno a že po tom prvním ohni mládřata musela zahynout, případně zchladlá

vejce. Vrátil jsem se na místo asi 15. května a ke svému příjemnému překvapení jsem viděl, jak staří pravidelně nosí potravu na hnízdo. V tichosti jsem odešel a při další kontrole 5. června již seděli dva mladí krkavci na kraji hnízda a byli téměř k nerozeznání od starých ptáků.

Je to téměř neuvěřitelné, ale po všech těchto peripetiích krkavci vyvedli zdárně mladé a podle doby, kdy krkavci vylétli, tak v době prvního pálení klestí bylo na hnízdě ještě vejce nebo čerstvě narozená mláďata. Šlo tedy pravděpodobně o náhradní snůšku. Ještě musím podotknout, že kousek od hnízda byla malá paseka s často navštěvovaným mysliveckým posedem. Asi 50 metrů od hnízda stojí velká myslivecká chata a k ní vede lesní cesta, na které byl již dost velká provaz, jelikož tam bývaly různé akce a o víkendu zábavy.

Další myslím si, že zajímavý případ hnízdění jsem zaznamenal v lokalitě staršího bukového lesa. Když jsem tam, asi v polovině května procházel, zaujalo mně houkání dvou holubů doupňáků. Sedl jsem si k jednomu buku a sledoval jestli nějakého nezahlednu. V tom jsem uslyšel známí „kljé“ a na středně silný buk asi 10 m přede mnou usedl krásný datel černý, několikrát kmen dokola oblétl a pak ve výšce asi 4 m v místě, kde byla boule po staré větvi, zmizel ve stromě. Chvilku jsem čekal a když se nic nedělo, šel jsem podívat blíž. V místě, kde datel zmizel, byla velká díra a pod ní na zemi hromada třísek. Potichu jsem od stromu odcházel, ale pravděpodobně jsem šlápl na větev a najednou vidím, jak hlučně vylétá kousek od dutiny datla doupňáka. Podíval jsem se pozorněji a uviděl asi 70 cm pod dírou datla ještě jednu velkou díru, ve které hnízdil doupňák. Byl jsem se na místě ještě několikrát podívat. Holub zdárně vyhnízdil, v červenci dokonce, podruhé, ale datel se v době, kdy už měl mít mladé pojednou ztratil. Buď byl vypuzen holubem nebo se stala nějaká jiná tragédie. Píši to proto, že u nás v okolí Ostravy nejsou datli černí a hlavně doupňáci běžnými ptáky, ale když mají vhodné podmínky a doupné stromy, mohou zahnízdit i vedle sebe.

Břetislav Gelnar

OVIS

Ornitologický Vzájemně Informační Servis

Máte-li zájem o aktuální pozorování ptáků z různých lokalit po celé ČR, zašlete nám Vaši e-mailovou adresu na adresu MOS:

mos@iweb.cz

Chcete-li i aktivně přispět, zasílejte nám svá pozorování.

Došlé zprávy budou přeposílány ostatním účastníkům.

Členství v MOS není podmínkou, všichni jsou srdečně zváni!

Přístup Severomoravské energetiky k ochraně ohrožených druhů ptáků

Současnou civilizaci bychom si bez elektrické energie dovedli jen těžko představit. Elektřina je sice dobrým sluhou, ale také zlým pánem. Ona odvrácená strana mince se nejvíce projevuje právě na přírodě.

Jedním ze závažných jevů při využívání elektrické energie je nebezpečí úrazu. Tento problém se netýká jen lidí, ti jsou více či méně o působení elektřiny informováni, ale i živé přírody, především ptáků. Pro ně se střet s tímto fenoménem 20. století stává většinou osudným.

Na sloupech a vodičích elektrického vedení SME, a.s. jsou každým rokem zraněny nebo hynou desítky ptáků. K úrazům dochází převážně dvojím způsobem, a to především vznikem elektrického výboje při dosedání nebo vzletání ptáků ze sloupů vedení a dále nárazem letících ptáků do vodičů vedení VVN, VN i NN. Četnost zranění v jednotlivých lokalitách je ovlivněna celou řadou faktorů. Jsou to především reliéf krajiny, množství a charakter rozptýlené zeleně spolu se zalesněním, umístění tras elektrického vedení ve vztahu k hlavním tahovým trasám a odpočinkovým místům ptáků, nebo k hnízdištím a nabídkce potravy.

SME, a.s. přikládá velký význam ochraně životního prostředí a jednou z významných aktivit je ochrana ptáků před úrazem respektive zabitím elektrickým proudem na vedeních napětí. Touto problematikou se již zabýváme několik let a v současné době úzce spolupracujeme s celou řadou organizací a institucí při vytipování nebezpečných tras pro ptáky. Jedná se především o velké druhy dravců, jako je sokol stěhovavý a raroh velký a dále o zvyšující se počet čápů bílých.

Za účasti Ministerstva životního prostředí ČR, které zastupuje Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a dalších institucí (např. Český svaz ochránců přírody) byl zpracován projekt ověření účinnosti technického řešení zabraňujícího poškození ptactva. Jako nejúčinnější bylo stanoveno instalování hřebenů zabraňujících dosednutí na konzolu. Dříve používané plastové lavičky se ukázaly jako nedostatečné, a proto se od nich zcela upustilo. Při provádění rekonstrukcí vzdušných vedení a výstavbě nových vedení jsou v opodstatněných případech použita finančně náročnější technická řešení. Pochopitelně nemůžeme vybavit ochranami všechny podpěry vysokého napětí v naší působnosti, a proto ve spolupráci s dalšími organizacemi vybíráme takové lokality, kde se vyskytují chráněné respektive ohrožené druhy dravých ptáků nebo kde je vysoký výskyt běžných dravců.

Dodatečné celoplošné instalace hřebenů však nejsou reálné vzhledem k vysokému počtu sloupů s rovinnou konzolou. Proto ve spolupráci s odborníky - ornitology systematicky provádíme cílenou instalaci zábran na vedení VN.

Na rok 2002 byla naplánována investice 0,5 mil Kč na ochranu ptactva a na nově montované trasy vedení se bude používat nové technologie - sloup „pařát“

Tato činnost doplňuje aktivity společnosti SME ve vztahu k ochraně přírody. Potvrzuje trvalý zájem a ochotu řešit preventivně problémy, které se životního prostředí týkají.

Tab. 1: Rozsah realizovaných opatření v letech 1998 - 2001 na severní Moravě

Rok	Druh ochrany	Druh vedení	Oblast	Počet sloupů vybavených ochranami	Poznámka
1998	Hřebeny	22 kV	Osoblaha (okr. BR)	111	Dotace MŽP
1999	Hřebeny	22 kV	Přerovsko	88	Dotace MŽP
			Osoblaha	50	
			Novojičínsko	227	
				(365)	
2000	Hřebeny	22 kV	Přerovsko	85	Bez dotace MŽP
			Jesenicko	25	
				(110)	
2001	Hřebeny	22 kV	Frýdeckomístecko	360	Dotace MŽP část SME
			Novojičínsko		
Celkem osazeno hřebenů				946	
– oblast severní Moravy					

Jiří Stuchlý

Ornitologický program **AVES 2000**

Snadná a moderní evidence Vašich ornitologických pozorování!

Programu obsahuje kompletní databázi větších obcí ČR včetně zeměpisných souřadnic a čísel čtverců.

Cena programu: 1.700,- Kč

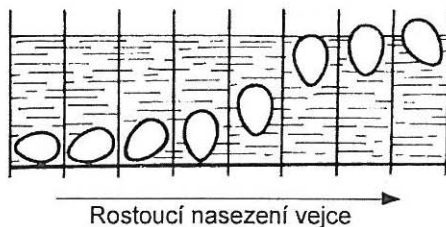
Demoverzi zasiláme po obdržení 80,- Kč,
členům MOS po uvedení členského čísla zdarma.

Ornitologický program AVES 2000 si můžete objednat písemně, telefonicky nebo e-mailem na adrese:

**MOS, P. O. Box 65,
Č. Drahlovského 3, 751 52 Přerov 1,
tel./fax: 581 203 150,
e-mail: mos@iweb.cz.**

Jak lze zjistit jak dlouhou dobu již sedí rodiče na vajíčku?

K přibližnému zjištění stavu nasezení vejce (a tedy i stavu vývoje zárodku uvnitř) lze použít známou metodu ponoření vejce do vody. Při této technice se využívá skutečnosti, že se během inkubace stále zvětšuje vzduchová komůrka mezi vnější a vnitřní papírovou blanou na tupém konci vejce, což je doprovázeno úbytkem zásobních látek ve vejci. Tím se zároveň zmenšuje také celková hmotnost vejce. A právě v důsledku těchto jevů se čerstvě vejce potopí ke dnu nádoby s vodou, mírně nasezené vajíčko se vznáší ve vodním sloupci tupým koncem vzhůru, zatímco vejce těsně před vylihnutím plave na hladině, po které se navíc škubavě pohybuje. Tímto způsobem lze přibližně odhadnout stáří zárodka i v terénu. Je však ovšem třeba dbát na to, aby se vejce příliš neochladilo a nedošlo tak k ohrožení dalšího života zárodka. Zároveň musíme brát v úvahu i skutečnost, že zárodek přes skořápku vyměňuje dýchací plyny, takže nesmí zůstat ani v poměrně teplé vodě příliš dlouho, aby se neudusil. Proto přistupujme k použití této metody uvážlivě a s ohledem na další vývoj vejce.

Obrázek převzat z: Obhlídal F. 1977: Ornitologická příručka, str. 107

Literatura

Obhlídal F., 1977: Ornitologická příručka. SZN, Praha.

Jeden odborný termín

Dominance (syn. relativní početnost) = ekologická kvantitativní charakteristika udávající procentický podíl jednotlivých druhů na početnosti celého společenstva (abundance vyjádřená v %).

Zpracoval: Michal Vinkler

Také máte na zahrádce kolibříka?

Po přečtení nadpisu jistě část čtenářů očekává návštěvu u chovatele exotického ptactva, ale věřím, že se ozve i někdo, kdo doma zvolá: “Vidíš, smáli jste se mi a tady o tom píší“. Rok co rok se objevují hlášení o pozorování kolibříka sajícího v letu nektar z květů na zahrádce, za oknem, na louce..... Kdybychom byli někde na vhodném místě ve střední nebo jižní Americe, nebylo by to nic divného, ale u nás, kde nemáme kolibříky ani v ZOO?

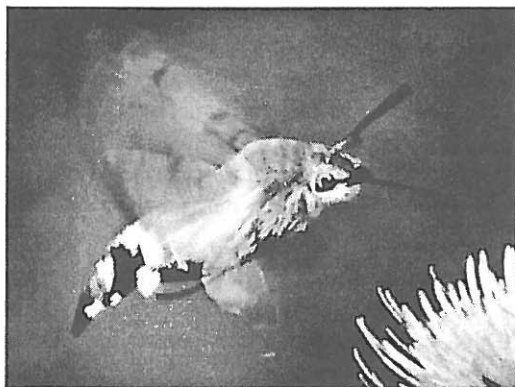

Foto: Dlouhozobka svízellová, autor Ing. Adolf Goebel, Ph.D.

Vysvětlení je však prosté. Nejde vůbec o ptáka, ale o motýla dlouhozobku svízellovou (*Macroglossum stellatarum*) patřící k lišajům, kteří jsou na rozdíl od ní vesměs aktivní jen v noci. Protože má velmi dlouhý sosák, vůbec neusedá na květy jako jiní motýli, ale v letu zasune sosák přímo do květu až k nektaru. Velmi rychlými pohyby křídel se přitom dokáže udržet na místě ve vzduchu jako miniaturní vrtulník. Jindy zase celý květ obtančí a svůj sosák stále přemísťuje na další místa, kde neomylně najde novou porci sladké šťávy. K dokonalému zmatení nezavěšeného pozorovatele pak přispěje vzhled zadečku, který je nezvykle tvarovaný a vybarvený, takže jen dokreslí iluzi kolibříka vířícího vzduchem.

Pokud na tohoto tvorečka někde narazíte, zastavte se na chvilku a jen tak se dívejte. Určitě to stojí zato.

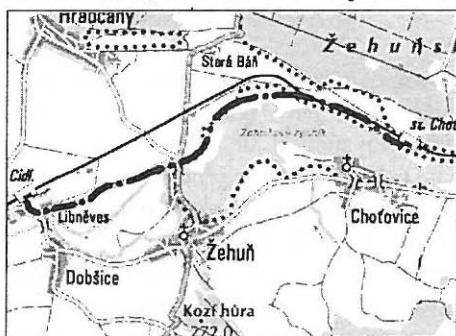
Ing. Adolf Goebel, Ph.D.

Žehuňský rybník

Umístění lokality: Žehuňský rybník a jeho okolí se nalézá ve Středočeském kraji v okrese Nymburk, na hranici s krajem Hradeckým, zhruba mezi městy Kolín, Poděbrady a Chlumec nad Cidlinou. Samotný rybník obklopují obce Dobšice, Žehuň, Choťovice a Zbraň. Leží v nížinaté oblasti na řece Cidlině.

Dostupnost: Žehuňský rybník je dostupný zejména vlakem. Pokud použijete tento způsob dopravy, jeďte z Kolína do Velkého Oseka, kde přestoupíte na vlak ve směru Chlumec nad Cidlinou a Hradec Králové. Nejlépe je vystoupit v obci Dobšice, odkud po silničce dojdete k rybníku. Další alternativou je cesta autem po silnici 325 z Kolína, která vás dovede přímo na hráz rybníka. Od silnice už musíte pěšky

po polních cestách, které více či méně vedou kolem celé vodní plochy (v mapce čerchovaně). Kvůli vysoké trávě a bahně nezapomeňte holínky. Cestou po severním břehu rybníka narazíte na železniční zastávku Choťovice, odkud můžeme odjet, lepší je však se ještě zdržet a pokračovat k obci Zbraň, kde na nás čekají stepní louky a krásný výhled na Cidlinu, klikatící se v několika korytech před ústím do rybníka.

Charakter: Žehuňský rybník, napájený i odvodňovaný řekou Cidlinou, byl založen roku 1942. Rybník o rozloze 528 ha je z velké části zarostlý rákosinami a v jeho blízkosti jsou podmáčené louky. Od cesty vedoucí kolem rybníka se zvedá travnatá stráň, přecházející v dubohabrový les, tzv. Žehuňská obora, založená roku 1840 (928 ha) za účelem chovu daňků, muflonů a černé zvěře.

Hnízdicí druhy: Území je významné hnízdiště 131 ptačích druhů. Mezi nejzajímavější druhy patří bukač velký (*Botaurus stellaris*) – 1-3 volající samci, bukáček malý (*Ixobrychus minutus*) – až 6 párů, husa velká (*Anser anser*) – 1-3 páry, polák malý (*Aythya nyroca*) – v 90. letech 2x hnízdění 1 páru, orel mořský (*Haliaeetus albicilla*) – zahnízdil v roce 2000, chřástal polní (*Crex crex*) – až 3 volající samci, chřástal kropenatý (*Porzana porzana*) – 4-6 párů, chřástal malý (*Porzana parva*)

– 1-3 páry, slavík modráček (*Luscinia svecica*) – 4-5 párů, sýkořice vousatá (*Panurus biarmicus*) – do 3 párů, kalous pustovka (*Asio flammeus*) – 1 pár. V oboře a jejím okolí hnízdí ostříž lesní (*Falco subbuteo*), včelojed lesní (*Pernis apivorus*), dudek chocholatý (*Upupa epops*), pěnice vlašská (*Sylvie nisoria*) – více než 15 párů, strnad luční (*Miliaria calandra*) – více než 10 zpívajících samců, strnad zahradní (*Emberiza hortulana*) – 1-3 volající samci.

Migrace: Žehuňský rybník není o nic méně významný ani jako zastávka migrujících ptáků. Od počátku 20. století zde bylo zaznamenáno 259 druhů ptáků. V době podzimního tahu se zde shromažďuje až 8 tisíc vodních ptáků. Hejna tvoří zejména kachna divoká (*Anas platyrhynchos*), polák velký (*Aythya ferina*) a polák chocholačka (*Aythya fuligula*), lyska černá (*Fulica atra*) a husa polní (*Anser fabalis*). Na tahu zde bylo zjištěno ohromné množství vzácných druhů, jejichž výčet by zabral několik stran textu. Zmíňme alespoň ty nejvzácnější: potáplice malá (*Gavia stellata*), pelikán bílý (*Pelecanus onocrotalus*), husa malá (*Anser erythropus*), berneška tmavá (*Branta bernicla*), morčák prostřední (*Mergus serrator*), turpan černý (*Melanitta nigra*), hoholka lední (*Clangula hyemalis*), jeřáb popelavý (*Grus grus*), ústříčnick velký (*Haematopus ostralegus*), jespák písečný (*Calidris alba*), jespáček ploskozobý (*Limicola falcinellus*), bekasina větší (*Gallinago media*), lyskonoh úzkozobý (*Phalaropus lobatus*), chaluha pomořanská (*Stercorarius pomarinus*) a příživná (*Stercorarius parasiticus*), racek mořský (*Larus marinus*) a tříprstý (*Rissa tridactyla*), rybák černozobý (*Gelochelidon nilotica*), ťuhák rudohlavý (*Lanius senator*) nebo skřivan ouškatý (*Eremophila alpestris*).

Zimování: Mezi zimující druhy patří zejména hejna kachen. Zajímavým zimujícím druhem z řádu pěvců je sýkořice vousatá (*Panurus biarmicus*), která se zde zdržuje v počtu cca 50 jedinců.

Stupeň ochrany: Tato lokalita se skládá z NPR Žehuňský rybník (511 ha) a NPR Žehuňská obora. Celé území je zařazeno mezi významná ptačí území (IBA) a je připravováno vyhlášení chráněného ptačího území (SPA) v rámci ochrany lokalit NATURA 2000.

Kdy lokalitu nejlépe navštívit: Jelikož jde o území s velkou koncentrací hnízdících, protahujících i zimujících ptáků, je zde co pozorovat vždy. Podzimní tah však nezklahe nikdy a mohu jej každopádně doporučit. Pro ty, kteří se s lokalitou chtějí seznámit pod odborným vedením, bude nejlepší zúčastnit se podzimní exkurze v rámci Ptačího festivalu, pod vedením pánů L. Urbánka a M. Jelínka, kterým bych chtěl touto cestou poděkovat za poskytnutí podrobných informací o avifauně Žehuňska. Krásná pozorování přátelé!

Jaroslav Zámečník

Excerptce (10)

The Wilson Bulletin

Vol. 114, No.1 – March 2002

Popis hnízda, vajec a mlád'at ohroženého rákosníka slavíkového na Saipanu, Mikronésie

(Description of the Nests, Eggs, and Nestlings of the Endangered Nightingale Reed-Warbler on Saipan, Micronesia) – Stephen M. Mosher a Steven G. Fancy ; str. 1

Autoři v tomto článku popisují první ověřené hnízdo, vejce a mlád'ata rákosníka slavíkového (*Acrocephalus luscinioides*), který je ohroženým endemickým druhem souostroví Mariana v Mikronésii (odhaduje se, že zde celkem žije pouze 4500 ex, a to především na ostrově Saipan). Hnízda byla nalezena na ostrově Saipan ve třech různých biotopech: introdukovaném vrchovinném lese (*Leucaena leucocephala*), původním mangrovovém (*Bruguiera gymnorrhiza*) mokřadu a původním rákosinovým (*Phragmites karka*) mokřadu. Rostlinný materiál ke stavbě hnízda pocházel z 5 původních a 2 introdukovaných druhů stromů a jedno původního druhu rákosy. Hnízda byla kompaktní, miskovitá, umístěná ve vidlicovitém postavení větví či stébel rákosy. Základní barva vajec přecházela od bílé do krémové, na které bylo šedé, hnědé, černé a rezavé skvrnění. Velikost snůšky byla 2-4 vejce.

Oportunistická polygynie u lesňáčka velkého

(Opportunistic Polygyny in the Louisiana Waterthrush) – Robert S. Mulvihill, Amy Cunkelman, Laura Quattrini, Timothy J. O'Connell a Terry L. Master ; str. 106

V této práci její autoři prezentují výsledky monitoringu populace lesňáčka velkého (*Seiurus motacilla*) značené barevnými kroužky na 25 lokalitách v Pensylvánii v letech 1996-2001. Jako první zjistili u tohoto druhu oportunistickou polygynii. Čtyři z 283 spárovaných samců byli polygynní, jeden sameček a samička byli v polygynní trojici ve dvou po sobě jdoucích letech. Autoři dále diskutují myšlenku, že se mohla tato polygynie primárně objevit jako výsledek věrnosti samičky k teritoriu, zatímco u samečka, který byl bigamní ve dvou letech po sobě, šlo patrně spíše o aktivně zvolenou párovací strategii. Jeho agresivní teritoriální chování se shodovalo s údaji pro polygynní ptáky, kteří mají buď' přirozeně nebo experimentálně zvýšenou hladinu plasmatického testosteronu. U jeho neúspěšného druhého hnízda byl poměr krmení mlád'at tímto samcem nižší než u úspěšného primárního hnízda a ve srovnání s hnízdy monogamních samců.

Konspecifická predace vajec u sojky křovinné

(*Conspecific Egg Predation by Florida Scrub-Jays*) – Julie C. Garvin, James Reynolds a Stephan J. Schoech ; str. 136

Tento článek prezentuje pozorování vnitrodruhové predace vajec u sojky křovinné (*Aphelocoma coerulescens*) na Archboldské biologické stanici v Highlands County na Floridě. Je to vůbec první doložené pozorování tohoto jevu u tohoto ohroženého a ubývajícího druhu. Autoři pozorovali skupinu pěti sojek, která napadla hnízdící pár na hnízdě, v němž byla čtyři teplá vejce. Jedna samice se dostala na hnízdo, odkud odnesla jedno vejce v zobáku. Další samice byly také pozorovány na hnízdě a patrně odnesly další dvě vejce. Následujícího dne bylo hnízdo opuštěné a obsahovalo jen jedno studené vejce. Dále v tomto článku pak autoři diskutují možné příčiny tohoto jevu.

Pozn. překladatele: Termín „konspecifický“ lze přeložit též jako vnitrodruhový (v porovnání s termínem „heterospecifický“, což značí mezidruhový)

Vol. 114, No.2 – June 2002

První popis hnízd mravenčika kaštanovoocasého

(*First Description of the Nests of the Chestnut-tailed Antbird*) – A. Bennett Hennessey ; str. 161

Tento článek se zabývá popisem prvního nálezu hnízda mravenčika kaštanovoocasého (*Myrmeciza hemimelaena*) v Bolívii. Autorovi se podařilo nalézt dvě hnízda ve spodní etáži nížinného a vrchovinného tropického lesa. Hnízda měla tvar misky upevněné na spodině a byla umístěna ve výšce 25 a 28 cm nad zemí. Jejich strukturálním základem byly zahnuté listy palmy *Geonoma* sp. protkané hnědými vláknitými kořínky, mrtvými listy a listovou výztuží.

Hnízdní úspěšnost tyrana chocholatého v hnízdních budkách a ve stromových dutinách: jsou budky bezpečnější před predací hnízda?

(*Nesting Success of the Great Crested Flycatcher in Nest Boxes and in Tree Cavities: Are Nest Boxes Safer from Nest Predation?*) – Karl E. Miller ; str. 179

Ačkoliv se obecně věří, že hnízdní budky přinášejí větší hnízdní úspěšnost, zabývalo se jen málo autorů srovnáním hnízdní úspěšnosti v budkách a stromových dutinách na téže lokalitě a v tomtéž časovém rozmezí. Autor tohoto článku studoval hnízdní úspěšnosti tyranů chocholatých (*Myiarchus crinitus*) hnízdících v budkách a v přirozených hnízdištích (např. starých dutinách strakapoudů či přirozených dutinách) v téměř borovicovém porostu na severní Floridě. Odhadnutá hnízdní úspěšnost byla přibližně stejná pro budky i pro přirozené dutiny ve dvouletém období. Nicméně v prvním roce (1997) byla větší v budkách a v druhém roce (1998) v dutinách.

Nižší úspěšnost v budkách v druhém roce byla způsobena zvýšenou predací v inkubačním období. Ta byla odhadnuta na $\geq 83\%$ všech případů ztráty hnízda. Autor tedy dále vyvozuje, že se hnízdní budky a přirozené dutiny signifikantně neliší ve své bezpečnosti. Zdá se navíc, že se predátoři mohou naučit využívat hnízda v budkách jako pravidelný zdroj potravy.

Hnízdní predace ve fragmentovaném lese: interakce mezi charakterem krajiny a vzdáleností od okraje

(Nest Predation in Fragmented Forests: Landscape Matrix by Distance from Edge Interactions) – Amber J. Keyser ; str. 186

Fragmentace lesa způsobená lesním hospodářstvím, zemědělstvím a rozvojem urbánního prostředí způsobuje úbytek vhodných lokalit pro některé živočišné druhy. Tento úbytek lesního prostředí se projevil prostřednictvím změn tlaku ze strany hnízdních predátorů populačním poklesem některých druhů pěvců. Změnou predáčnického rizika může ovlivnit hnízdní aktivity pěvců také nárůst okrajových lokalit, který provází odlesňování. Tato studie našla za použití umělých hnízd důkazy pro interakční efekt mezi vzdáleností od okraje (1, 15, 30 a 45m) a charakterem okolní krajiny (využívaná lidmi nebo zalesněná) a poměrem predace hnízd. V lesních fragmentech sousedících s jinými lesními celky byl poměr hnízdní predace nejnižší ve vzdálenosti 1 m od okraje a vyšší 15-45m hlouběji do lesa. Když byl ovšem lesní fragment umístěn v obydlené či zemědělské krajině, byla poměrná predace nejvyšší nejbliže u jeho kraje.

Zpožděná vokální maturace u polygynního vlhorce žlutohřbetého

(Delayed Vocal Maturation in Polygynous Yellow-rumped Caciques) – Jill M. Trainer a Ryan J. Parsons ; str. 249

Téměř všichni samci pěvců dokonale zvládnou svůj druhově specifický zpěv během své potenciálně první hnízdní sezóny nebo ještě před ní, přičemž využívají tento důležitý signál při interakcích, které určují jejich sociální úspěšnost. Autoři v tomto článku popisují vzácný jev u vlhorce žlutohřbetého (*Cacicus cela vitellinus*) z Panamských nížin, u kterého je vokální maturace opožděna až do druhé potenciální hnízdní sezóny nebo do třetího roku života. Zpěv predefinovaných samců během druhého roku nebyl dosud propracovaný, zatímco u tříletých samců byl zpěv plně rozvinutý, odpovídající místnímu dialektu. Nezvyklý systém polygynních hnízdních kolonií u tohoto druhu může být důvodem tohoto opoždění maturace zpěvu samců. Autoři proto předpokládají, že něco podobného bude nalezeno i u dalších polygynních neteritoriálních druhů, u kterých mají dvouletí samci jen malou šanci na sociální úspěšnost.

Věkem podmíněné rozdíly mezi pohlavími v načasování jarní migrace u pěvců

(*Age-related Differential Timing of Spring Migration within Sexes in Passerines*)
– Rebecca L. M. Stewart, Charles M. Francis a Cherly Massey ; str. 264

Autoři zkoumali rozdílné načasování jarní migrace u různých věkových skupin pěvců kroužkovaných na Long Point Bird Observatory v letech 1984-1998. U 19 z 20 sledovaných druhů (u 16 signifikantně) byla většina dat odchyty samců starších dvou let (+2K) dřívější než u samců v druhém roce života (2K). Většina dat odchyty samic +2K byla ranější než u samic 2K u 11 z 12 sledovaných druhů (u 8 signifikantně). Nebyly zjištěny žádné signifikantní rozdíly v načasování migrace v jednotlivých věkových skupinách mezi samci druhů s vysoce odlišným 2K opeřením a samci ostatních druhů s méně výraznými rozdíly ve vybarvení různých věkových skupin. U 12 druhů s adekvátními vzorky u obou pohlaví byly průměrné rozdíly v datech odchyty mezi věkovými skupinami signifikantně větší u samců (3,5 dnů) než u samic (2,1 dnů). Tyto výsledky naznačují, že je rozdílné načasování migrace u různých věkových skupin mezi pěvci široce rozšířené a že faktory vedoucí k opožděnému přeletu mladých samců mohou ovlivnit i samice, ačkoliv v menší míře.

Die Vogelwelt

Vol. 122, No.5 – 2001

Skřivan polní *Alauda arvensis* ptákem polootevřených stanovišť

(*Die Feldlerche Alauda arvensis als Brutvogel halboffener Landschaften*)

– Thomas Schaefer ; str. 257

Skřivan polní je považován za ptáka otevřeného krajiny, který se vyhýbá lesní vegetaci a jakýmkoliv vertikálním strukturám. Dále moderní studie prováděné na zemědělsky intenzivně obdělávaných pozemcích naznačují, že skřivani vyžadují mozaikovitě plošky volné půdy bez vegetace. V tomto článku však autor prezentuje výsledky svého výzkumu v opuštěném vojenském výcvikovém prostoru ve Východním Německu, které naznačují, že výše zmíněný pohled na nároky na biotop u tohoto druhu může být založen pouze na nedostatku studií z polopřirozených lokalit ve střední Evropě. Ve studované oblasti se skřivani nevyhýbali okrajům lesa a křovinám, a to ani v blízkosti hnízd. Běžně také usedali na vyvýšená místa. Nebyla naopak pozorována žádná potřeba volné půdy v teritoriích. Zdá se tak, že skřivani polní přirozeně hnízdí na polootevřených lokalitách. Autor dále diskutuje myšlenku, že populace hnízdící v zemědělsky využívané krajině podobné stepi jsou spíše okrajové, u nichž se nedostatečná strukturovanost biotopu projevuje nutností zakládat větší teritoria, v nichž je nižší produkce mláďat. Místo toho si udržují skři-

vani v polopřirozené krajině menší teritoria a hnízdí v ekotonu* pole-les. Autor proto vyslovuje možnost, že skřivani polní nekolonizovali Evropu v neolitu, jak se původně předpokládalo, ale žili zde již dlouhou dobu předtím, a to nejen v přímořských oblastech a v okolí řek, ale i v částečně lesnaté krajině.

**Pozn. překladatele:* Ekoton je úzká a poměrně ostře ohraničená přechodná zóna mezi dvěma či více různými komunitami (biotopy). Takovéto hraniční zóny bývají většinou druhově bohaté.

Vol. 123, No.1 – 2002

Mikrobiotopová selekce a disperze naznačují mezidruhovou kompetici mezi pěnicí černohlavou *Sylvia atricapilla* a pěnicí slavíkovou *S. borin* v ekotonu les-louka

(Microhabitatwahl und Dispersion als Hinweise auf inter-spezifische Konkurrenz von Mönchsgrasmücke Sylvia atricapilla und Gartengrasmücke S. borin in einem Wald-Wiesen-Ökoton) – Ortwin Elle ; str. 9

Na výzkumné ploše o rozloze 45 ha ležící v ekotonu les-louka zaznamenal autor ve třech následných letech celkem 39 teritorií pěnice černohlavé a 38 teritorií pěnice slavíkové. Nebyla tedy zaznamenána převaha ani jednoho z obou druhů. Teritoria obou druhů se vzájemně překrývala jen málo. Další výzkum těchto teritorií ukázal, že nároky obou pěnic na vegetační pokryv jsou si velmi podobné. Z předložených údajů vyplývá, že zakládání teritorií je u těchto druhů na jaře po návratu ze zimovišť ovlivněno mezidruhovou kompeticí.

Disturbance významným faktorem úbytku rybáků černých *Chlidonias niger* v Nizozemí (*Disturbance as an important factor in the decline of Black Terns Chlidonias niger in The Netherlands*) – Jan van der Winden ; str. 33

Úbytek rybáků černých v Nizozemí je přisuzován úbytku biotopu, ničení vhodných hnízdních lokalit, nedostatku potravních zdrojů, disturbance a predaci. Podklady o tom jsou však pouze pro první tři faktory. Autorovi této studie se podařilo zjistit, že ve všech studovaných koloniích je mnoho snůšek opuštěno ještě během inkubace, což znamená, že disturbance zde nehraje významnou roli. Nicméně u 55% kolonií opouštěla mláďata hnízdo ještě před dosažením letuschopnosti. Hnízdní úspěšnost pak byla v těchto koloniích signifikantně menší (0,36 mláďat na pár) než v koloniích, ve kterých mláďata zůstávala na hnízdě do doby, kdy byla schopná letu (1,10 mláďat na pár). Tyto a další rozdíly v hnízdní úspěšnosti nebyly způsobeny potravní nabídkou nebo umístěním kolonie. Vzdůstající civilizační tlak v zemědělských oblastech a rezervacích tak přispívá ke snižování hnízdní úspěšnosti rybáků v Nizozemí a snad i v jiných oblastech Evropy.

**Pozn. překladatele:* Termín disturbance značí jakýkoliv vnější faktor prostředí způsobující zánik určitých organismů (např. rostlinné vegetace) nebo samotný akt náhlého, více či méně opakovaného vnějšího narušení ekosystému vedoucího k zániku jedinců.

Journal für Ornithologie

Vol. 144, No.1 – Januar 2003

Čichová navigace u ptáků

(*Olfactory navigation by birds*) – Hans G. Wallraff ; str. 1

Autor popisuje v tomto článku nejvýznamnější pokusy, které dokazují, že ptáci jsou schopni se orientovat při navigaci pomocí atmosférických izotopů plynů, které vnímají pomocí čichu. Ptáci tak jsou schopni dedukovat svou relativní pozici vzhledem k domovské lokalitě, což ovšem předpokládá předchozí možnost srovnat současné povětrnostní podmínky s podmínkami na domovské lokalitě. Patrně existují dalekodosahové gradienty mezi několika vzdušnými izotopovými substancemi a jejich směr může být odvozen na domovské lokalitě ze změn v jejich poměrech v závislosti na směru větru. Takovéto gradienty se skutečně podařilo najít u atmosférických uhlovodíků, přičemž jejich směr byl i za měnících se podmínek relativně stabilní. Počítačové simulace založené právě na těchto gradientech se pak velmi podobají chování pozorovanému u poštovních holubů, na kterých byla většina pokusů prováděna. Podobné experimenty na rorýsech obecných a špačcích obecných ale ukazují, že metoda navigace čichem je rozšířena i mezi volně žijícími druhy.

Residua organochlorinů ve vejcích německých orlovců říčních (*Pandion haliaetus*)

(*Chlororganische Rückstände in Eiern des Fischadlers (Pandion haliaetus) aus Deutschland*) – Matthias Weber, Daniel Schmidt a Johannes Hädrich ; str. 45

Residua organochlorinových* pesticidů a polychlorinových bifenyly (PCB) byly zjištěny v 17 nevyhlíhlých vejcích orlovců v Německu. Tyto vzorky byly nasbírány v letech 1992 a 1995 ve spolkových zemích Brandenburg a Mecklenburg-Vorpommern v severovýchodním Německu. Dále byly změřeny rozměry a tloušťka skořápky a vypočítán index skořápky u 338 vajec orlovce, které byly nasbírány v Německu v období 1853-1997. U vajec odebraných v letech 1959-1983 byl index skořápky o 9% nižší ve srovnání s vejci z let 1853-1933 (n=24). Čtyři vejce získaná v letech 1959-1964 vykazovala průměrný index skořápky nižší o 14%. Velikost vajec se nicméně neměnila. V dnešní době se již odhaduje, že je efekt organochlo-

rinových residuí na reprodukci orlovců v Německu jen malý. Dnes jsou tloušťka skořápky a hodnoty indexu skořápky přibližně rovné těm z éry před DDT.

**Pozn. překladatele:* Termínem organochloriny jsou myšleny chlorované organické sloučeniny (chlorderiváty organických sloučenin jako např. freony, PCB nebo chlorované polymery).

Partnerská věrnost v populaci kanára divokého (*Serinus canaria*) na Madeirském souostroví

(*Mate fidelity in a population of Island Canaries (Serinus canaria) in the Madeiran Archipelago*) – Cornelia Voigt, Stefan Leitner a Manfred Gahr ; str. 86

Dřívější studie již ukázaly, že je mimopárová paternita méně častá u ostrovních populací ptáků než u populací kontinentálních. Předpokládá se, že je to způsobeno nízkou genetickou variabilitou ostrovních populací, ale byly diskutovány i negenetické faktory. V tomto článku autoři předkládají své výsledky analýzy rodičovství v populaci kanárů divokých z malého neobydleného ostrova v Madeirském souostroví. Tento druh je sociálně monogamní, netažný a na vyvedení mláďat se podílejí oba rodiče. Pomocí multilokálního DNA-fingerprintingu* se nepodařilo zjistit žádnou mimopárovou paternitu u žádného z 45 mláďat v 15ti hnízdech. Dále autoři zjistili, že genetická variabilita v této populaci je podobná většině neostrovních populací jiných druhů. Samice nevyhledávaly mimopárové kopulace a aktivně odmítaly sexuální vybízení samců mimo vlastních. Z těchto výsledků autoři tohoto článku vyvozují, že samice kanárů divokých odhadují kvalitu jednotlivých samců ještě před vlastní hnízdní sezónou a podle takto získaných preferencí pak optimalizují svůj výběr partnera.

**Pozn. překladatele:* DNA-fingerprinting (genetický fingerprinting) je technika, při níž je analyzována DNA jedince tak, aby byl zobrazen vzor opakování jednotlivých krátkých sekvencí nukleotidů v genomu. Takto zjištěný vzor je jedinečný pro konkrétního jedince a tato metoda je proto používána k identifikačním účelům mj. např. v kriminalistice, při určení rodičovství nebo ve veterinárních a biologických vědách. Potřebný vzorek DNA může být získán ze zcela malého kousku tkáně jako např. z krve, spermatu nebo vlasů a namnožen metodou PCR do počtu milionů stejných molekul. V ČR využívá tuto techniku např. tým Mgr. Jana Schnitzera a Mgr. Tomáše Albrechta k určení paternity u hýlů rudých (*Carpodacus erythrinus*).

Přeložil a upravil: Michal Vinkler

Zelení – od radikalismu k realismu

Nakladatelství Fedora Gála G+G v listopadu 2002 vydalo publikaci Zelená zleva? Historie ekologických stran v Evropě

(Pavel Pečínka: **Zelená zleva? Historie ekologických stran v Evropě**, G plus G, Biskupcova 78, 130 00 Praha 3, fedor@gplus.cz, tel. 2 22 58 78 25 nebo 2 22 58 80 01).

Prakticky všude na Západě se ekologické iniciativy v určité fázi dostaly na křižovatku, kdy se musely tázat sami sebe – má smysl pokračovat dál tak jako dosud, tedy formou pouličních protestů, blokád, petičními akcemi, příp. lobbováním u poslanců jednotlivých stran dosahovat splnění svých dílčích požadavků? Nebo bude výhodnější spojit síly s příbuznými iniciativami, přetvořit se v politickou stranu a vstoupit do politické arény? Přinese „politizace“ větší škodu nebo užitek? Tato otázka se stává aktuální i v České republice a vyvolává ostré polemiky uvnitř „zelených“ iniciativ.

Jakým způsobem vyřešili tato dilemata zelení nejen v Česku, ale i v ostatních evropských zemích? Podrobnější odpověď se pokouší dát kniha „Zelená zleva? Historie ekologických stran v Evropě“, s níž koncem listopadu 2002 přišlo pražské nakladatelství Fedora Gála G plus G. Autorem faktograficky pojaté publikace je bývalý redaktor jihomoravského deníku Rovnost a nyní doktorand na katedře politologie v Brně Pavel Pečínka.

Kniha v rozsahu 260 str. začíná přibližně v období začátku 70.let, kdy se začala odvíjet „ustavující“ fáze ekologicko-alternativních stran z různých, mnohde i levicově (a v menší míře i pravicově) extremistických skupin, a končí nedávnou minulostí. Obširněji popisuje formování desítek rozličných ekologických stran v Evropě, přičemž se nezaměřuje jen na „ekologické velmoci“ jako Německo, Rakousko či (do posledních voleb) Francie, ale i na menší evropské země včetně např. Lichtenštejnského knížectví a dokonce i Turecka (které západoevropští zelení za Evropu považují).

Zelení sami by se dali při troše zjednodušení rozdělit na řadu odstínů – čistě zelení, rudozelení, hnědozelení, tmavě zelení, světle zelení atd., z čehož vysvítají jejich rozdílné ideologické preference. Pečínka popisuje, jak např. v Nizozemsku vznikla jedna úspěšnější strana zelených sloučením několika malých radikálních stran (včetně komunistů) a jedna téměř neviditelná, zato programově ortodoxní „zelená“ strana. Ve Španělsku si naopak dodnes spolu v úporných půtkách konkurují různé ekologické formace (v minulosti mezi nimi nechyběli ani zamaskovaní

fašisté), roztržité navíc svými regionálně omezenými působišti. V Řecku potenciál ekologických sdružení pro sebe dovedně využívá místní pravověrná komunistická strana, která zelené korumpuje nabídkami na snadnější získání postů na komunistických kandidátkách.

Naproti tomu pro středo- a východoevropské zelené byla typická středová, často též pravicová orientace a nebo (částečně i na Západě dosud deklarovaný) postoj „nejsme ani levice, ani pravice, jsme vpředu“. Radikální či extrémní síly se u nich prakticky nevyskytovaly, tyto východoevropské strany musely naopak bojovat (většinou dosud neúspěšně) o to, aby jejich velmi nevýrazné, šedivě byrokratické a prakticky bezmocné formace brali na vědomí alespoň příslušníci ekologických iniciativ.

Autor si, i pokud jde o další evropské země, všímá nevyjasněného vztahu zelených k politickému spektru v celé jeho šíři, také vnitřní krystalizace různých proudů uvnitř zelených stran a dokumentuje postupný přerod těchto zpočátku nestabilních a vnitřně svárlivých uskupení do demokratické (byť radikální) součásti politického spektra. Tam, kde zelení silněji zakotvili ve státních strukturách, autor hodnotí jejich dosažené výsledky i prohrané bitvy.

U vlivnějších ekologických stran Pavel Pečínka charakterizuje jejich voličské vrstvy a členstvo, stejně jako program či jejich nejvýznamnější osobnosti (Joschka Fischer, Jürgen Trittin, Brice Lalonde, Cohn-Bendit, Dominique Voynetová). Publikace je rozčleněna na evropské zeměpisné celky, v nichž vývoj zelených probíhal díky historické a kulturní příbuznosti podobně. Kapitola zahrnující Česko je vzhledem k nastávajícím změnám a vnitrostranickému vření uvnitř tuzemské Strany zelených podrobnější než u ostatních zemí Východní Evropy.

Po množství odborných a publicistických prací, mapujících především oblast ekologických nátlakových skupin, přichází tedy na českých trh další kniha, zkoumající „vyšší“ vývojový stupeň zelených – přechod od radikalismu k demokratickému realismu.

RNDr. Miroslav Patrik

ekolog, pracovník Českého a Slovenského dopravního klubu v Brně

Pozemky pro Ptáky

Již se s Vaší pomocí podařilo nashromáždit **4760 Kč.**

Děkujeme!

Více informací naleznete na internetových stránkách MOS
www.iweb.cz/mos pod logem kampaně.

Vyšel „Katalog cizokrajných ptáků v moravskoslezských ornitologických sbírkách“

Moravská ornitologická stanice Muzea Komenského v Přerově vydala v roce 2003 v edici „Knihovna MOS“ jako 20. svazek publikaci „Katalog cizokrajných ptáků v moravskoslezských ornitologických sbírkách“. Autorem je pracovník Muzea Komenského RNDr. František Hanák a vyšla za podpory Ministerstva kultury České republiky. Publikací o rozsahu 364 stran se vyplňuje mezera, která byla ve znalostech o sbírkách cizokrajných ptáků v muzeích, hradech, zámcích a na vysokých školách Moravy a Slezska. Studie je výsledkem dvanáctileté práce, při které autor revidoval sbírky třiceti institucí.

Katalog byl zpracován na základě determinace 9.892 ptáků 2.115 druhů až do poddruhů nebo barevných variant. Neméně hodnotné jsou však i další kapitoly, ve kterých je uveden popis sbírek, historie sběratelství cizokrajných ptáků, období a oblasti ze kterých byli ptáci získáni. Cenná jsou biografická data kustodů sbírek, sběratelů, preparátorů a základní informace o preparátorských dílnách a jejich dodavatelích. Zpracován je také vývoj metod taxidermie. Zvláštní pozornost je věnována ptákům chovaným v zajetí, křížencům, historickému výskytu barevných variací apod. Zvláště cenné je zhodnocení sbírek z hlediska ochrany životního prostředí, ptáci jsou rozděleni do jednotlivých kategorií od vyhubených až po nechráněné.

Praktické využití ornitologických sbírek při srovnávacím studiu, vědecké práci, determinaci, revizi druhů, dokumentaci ohrožených a vyhubených ptáků, studiu metod taxidermie a výskytu barevných aberací je možné jen jejich zpřístupněním formou souhrnného katalogu se všemi zatím dostupnými daty. Významné místo zaujímají také poznámky k hodnocení dokladů vzácných zatoulanců na území České republiky.

I se sbírkovým materiálem cenným pouze z hlediska muzejního je možné dále pracovat. Po jeho zveřejnění existuje možnost dohledání dat o výskytu v pramenech a literatuře. Katalog a v něm zejména kapitola o ptácích introdukovaných, nepůvodních a uniklých ze zajetí je cenným podkladem pro práci faunistické komise České ornitologické společnosti a pracovníků zabývajících se výzkumem fauny ptáků v regionech. Zajímavý je pro chovatele ptáků popis kříženců a historický vývoj barevných variací chovaných cizokrajných druhů.

„Katalog cizokrajných ptáků v moravskoslezských ornitologických sbírkách“ je možné objednat nebo přímo koupit v Moravské ornitologické stanici Muzea Komenského, Horní nám. 7, 751 52 Přerov.

RNDr. Jiljí Sitko, CSc.

Soustava a české názvosloví ptáků světa

V roce 1994 byl publikován první kompletní „Přehled ptáků světa“ s českými názvy v překladu knihy A. Goslera a dalších autorů „Atlas ptáků světa“ (The Hamlyn Photographic Guide to Birds of the World. Příroda, Bratislava 1994). Tento přehled vycházel z připravované publikace „Soustava a české názvosloví ptáků světa“ autorů doc. K. Hudce, ing. M. Čapka, dr. F. Hanáka a R. Pavízy. Seznam v atlase vyšel sice s některými chybami v českých jménech, ale jejich počet byl zanedbatelný. V atlase byl autorem systému (kapitoly World Checklist of Birds) A. Moore, který je spoluautorem systému a vědeckých názvů v monografii R. Howarda a A. Mooreho „A Complete Checklist of the Birds of the World“ (Academic Press, San Diego 1991). Další informace k tomuto přehledu ptáků byly podrobně rozebrány v časopise Exota (Hanák F., 1996: Ještě k novému názvosloví ptáků. Exota, 1996, IX.-X.: 16-18).

Zpracování „Přehledu ptáků světa“ z roku 1994 vzbudilo řadu kritik jak publikovaných, tak nezveřejněných. Důvodem námitek byly především tři skutečnosti: (a) otázka, zda vůbec je nutné vytvořit česká jména pro všechny ptačí druhy (b) nevhodnost nebo nesprávnost některých jmen a (c) nepoužití chovatelských jmen. První otázku - nutnost pojmenování všech ptáků českými jmény - zodpověděl čas s příchodem televizních filmů ze všech oblastí světa, s cestováním i jeho publikačním zpracováním a používáním „goslerovského“ názvosloví. S definitivním zpracováním se čekalo také na vydání přehledu všech ptačích druhů světa, který měl být pro Standing Committee on Ornithological Nomenclature vypracován již k roku 1995-1996. Tento list však dosud není vydán. Původní materiál byl v průběhu 9 let konfrontován s velkou řadou základních monografií avifauny jednotlivých území, světovými monografiemi jednotlivých skupin i jejich v časopisech publikovanými revizemi, dalšími soupisy všech ptáků světa a všemi dalšími dostupnými prameny.

V připravované publikaci „Soustava a české názvosloví ptáků světa“ budou u všech vědeckých jmen ptáků uvedeni autoři, letopočet popisu, počet subspecií, rozšíření, statut ohrožení a česká chovatelská jména, pokud se budou lišit od již stávající chovatelské terminologie. Pro všechny řády nepěvců (*Non-Passeriformes*) bude v této publikaci převzata soustava z „Handbook of the Birds of the World“ - HBW (del Hoyo et al., 1992-2002, Lynx Edicions, Barcelona). Pro řád pěvců (*Passeriformes*), který není dosud ve zmíněné edici zpracován, byla použita soustava z nejnovějšího seznamu ptáků světa, zpracovaného Clementsem (Clements J. F., 2000: Birds of the World. Ibis Publishing Company, Vista).

Nově zde byly doplněny nové druhy ptáků popsané do roku 2002. Jsou zde i druhy vyhynulé od 17. století a doba jejich posledního zjištění. Na rozdíl od názvosloví v Goslerovi (1994) jsou u všech druhů uvedeni autoři a letopočty

popisů. Od předchozího vydání titulů se nové zpracování liší připojením tří údajů u každého druhu v závorce za jménem - např. (12-NA nt-DD). Prvý údaj značí počet poddruhů, druhý údaj oblast rozšíření a třetí stupeň ohrožení. Údaj o rozšíření je rozvedena ještě o oblast zimování, např. zkratka (OR au) znamená, že druh hnízdí pouze v Orientální oblasti, ovšem může tam i zimovat, zatímco v Austrálii pouze zimuje. Stupeň ohrožení: je převzat z knihy „Threatened Birds of the World“ (Stattersfield A. J., Capper D. R., eds., 2000, BirdLife International, Lynx Editions, Cambridge) a předložen v kategoriích: druh vyhynulý, vyhynulý v přírodě, kriticky ohrožený, ohrožený, zranitelný, závislý na ochraně, blízko ohrožení, málo dotčený, s chybějícími údaji a nevyhodnocený. V úvodu bude uveden seznam všech zkratk s vysvětlivkami.

V nejdůležitější části knihy - českém názvosloví - vycházeli autoři z názvosloví v Goslerovi (1994). Snažili se přitom využít všech publikovaných a početných nepublikovaných návrhů na změny, které dostali, stejně jako je zkonfrontovali s názvy použitými v mezitím vyšlých publikacích (např. Šťastný et al. 1998-99: Světem zvířat IV.-VI.. Ptáci 1-3. Albatros, Praha). Kromě literatury se opírali také o vlastní znalosti mnoha druhů přímo z terénu a chovu cizokrajných ptáků. Jedním z hlavních požadavků na názvosloví je jeho stabilita. Vzhledem k tomu, že české názvosloví v Goslerovi (1994) je již značně používáno, bylo snahou autorů maximálně zachovat jeho stabilitu, tzn. provést změny jen v případech, kde staré jméno je evidentně nesprávné. V souhlase se „Zásadami českého zoologického názvosloví“, vypracovanými názvoslovnou komisí České zoologické společnosti (Ducháč I.: Informační zpravodaj ČZS, 2000, 2: 2-4) proto autoři některá česká rodová jména neměnili ani v případech, kdy rod byl zařazen do některé jiné či nově diferencované čeledi. Největší kritiky došlo „goslerovské“ názvosloví u chovatelů právě z důvodu nahodání stability chovatelských jmen. Proto byly tyto rozdíly minimalizovány akceptováním všech připomínek odborníků v chovatelství a chovatelské terminologie (např. M. Vašíčka, S. Chvapila, P. Peciny, P. Podpěry, R. Víta aj.). Zoologické názvy byly místy pozměněny především přijetím vhodných druhových názvů z chovatelského názvosloví. Interní ráz některých rodových chovatelských názvů však vedl k tomu, že některé chovatelské názvy byly uvedeny současně s názvy zoologickými (za signaturou CH: [jako synonyma]).

Jednou z několika základních otázek, které se objevují, je vhodnost nebo nezbytnost existence českých jmen všech ptačích druhů. Kritici na toto téma by se divili, jak časté jsou dotazy na názvy různých druhů ptáků (ale i ostatních druhů obratlovců). Pocházejí od překladatelů odborné literatury a filmů (zejména televizních a videozáznamů), redaktorů, pracovníků zoologických zahrad, muzeí, cestovatelů, studentů, lékařů, geografů, obchodníků se zvířaty, členů zájmových aktivit, chovatelů, pedagogů, ochránců přírody a dalších zájemců (např. filatelistů). Vědecké jméno se nedá vždy použít. U ptáků jako nápadných a z mnoha důvodů význam-

ných živočichů je vytvoření českých názvů pro všechny druhy nanejvýš žádoucí. Tyto názvy samozřejmě budou vždy dobrovolné a nikdy závazné. Tak by měly být k dispozici všem, kteří o to stojí. U zájemců o české názvy není předem jasné, která jména budou zapotřebí. Dalším závažným důvodem existence všech českých jmen ptáků světa je skutečnost, že lze nalézt stejný druh v knihách, zákonných normách souvisejících s mezinárodními konvencemi nebo v zoologických zahradách pod několika různými jmény. Dále je nutné, aby české názvosloví respektovalo i systematickou funkci, což nelze očekávat od samovolného a živelného vytváření jmen. Proti chaotickému pojmenování jednotlivých druhů se bránili chovatelé, kteří již dříve proto zpracovali kompletní české názvosloví některých ptačích skupin. Navíc se připravuje světový přehled národních názvů ptáků, způsobený nutností osvětové práce v ochraně mnoha set ohrožených ptačích druhů.

Podstatou tvorby nových jmen ptáků byly následující principy: česká rodová jména neměla přesahovat čeled' (např. v čeledi strnadovitých by nemělo být použito jméno pěnka či dlask), nová česká druhová jména byla vytvářena souhlasně s druhovým jménem vědeckým, anglickým, se zeměpisným rozšířením a biotopem (teprve pokud byla tato jména nevhodná, byl český název volen jiným způsobem) a jedno české rodové jméno bylo použito pro více příbuzných rodů nebo celý vyšší taxon (např. kolibříci, holubi, zoborožci, trogoni apod.). Tyto zásady jsou v soulase s „Mezinárodními pravidly zoologické nomenklatury“ (Academia, Praha 1988), přijatými na 20. plenárním zasedání Mezinárodní unie biologických věd (IUBS) v roce 1979 v Helsinkách a definitivně upravených a vydaných Mezinárodní komisí pro zoologickou nomenklaturu v roce 1985.

Několikrát byla celkem oprávněně nastolena otázka rozdílnosti českých názvů ptáků uvedených v atlase a názvů z publikace „Přehled soustavy a české názvy ptáků“ (ČSCHDZ, Praha 1979) autorů R. Víta, S. Chvapila a P. Peciny, které se týkají čeledi pěvců *Estrildidae* a řádů *Psittaciformes* a *Anseriformes*. Autorský kolektiv „Soustavy a českého názvosloví ptáků světa“ projednal i připomínky S. Chvapila a P. Podpěry a v drtivé většině je uznal za oprávněné. Bylo konstatováno, že názvy exotických jsou určeny především pro chovatele a od jejich připomínek a návrhů se musí odvíjet definitivní podoba připravované soustavy. Zdůrazňuji, že se v „Soustavě a českém názvosloví ptáků světa“ jedná o doporučené názvy, které mají sloužit především ke standartizaci českého zoologického názvosloví. A to dost dobře nejde bez akceptování opodstatněných návrhů kompetentních chovatelů. Chovatelské názvosloví pro definitivní podobu bude upravovat autor tohoto příspěvku.

Může se stát, že některé (ale jen velmi malý počet) chovatelské názvy budou změněny. Jde v podstatě jen o ty, které přesahují rámec čeledi (např. dlask modrý není z čeledi pěnkavovitých, ale strnadovitých, pěnka indigová je rovněž z téže čeledi atd.). V těchto několika případech budou chovatelská jména uvedena v syno-

nymice. Nebudou se tedy za každou cenu měnit zavedená a používaná (vžitá) jména a autoři se budou snažit je zachovat či změnit proti nevyhovujícímu názvu v atlase (Goslerovi 1994). Popř. může dojít ještě k drobným změnám, pokud zavedená jména neodpovídají obsahově nebo jazykově.

Autoři přirozeně neočekávají, že bude někdy vytvořeno názvosloví ptáků vyhovující všem. Ani toto názvosloví nebude povinnou normou, ale mělo by sloužit jako doporučený zdroj jednotné a jednoznačné terminologie. Proto autoři požádali o posouzení a doporučení výbor České zoologické společnosti, dále výbor České společnosti ornitologické a její Faunistickou komisi. Při takovém množství druhů ptáků se určitě objeví několik nespokojených jedinců. Však také nepůjde o zákonný předpis. Používání jednotlivých jmen prověří budoucnost. Je nutné také počítat s určitou pružností nové soustavy. Bez alespoň doporučených návrhů je téměř nemožné jakékoliv spojení, dorozumívání a vzájemná informovanost.

Publikace „Soustava a české názvosloví ptáků světa“ by měl vyjít v druhé polovině roku 2003 v Moravské ornitologické stanici Muzea Komenského v Přerově jako 22. svazek edice Knihovna MOS. Pro finanční zabezpečení vydání této publikace je nezbytné, aby měl vydavatel předběžný přehled o výši jejího nákladu. Proto žádá všechny potencionální zájemce o zaslání informace, zda mají v úmyslu publikaci zakoupit a v jakém množství, na adresu autora tohoto příspěvku (F. Hanák, Moravská ornitologická stanice, Muzeum Komenského, Horní nám. 7, 751 52 Přerov). Tato informace bude mít zároveň charakter předběžné objednávky. Na výši nákladu bude záviset také její cena.

RNDr. František Hanák

OSOBNÍ ZPRÁVY

Zemřel preparátor Oldřich Vitoslavský

Dne 1. dubna 2003 zemřel ve věku dožitých 93 roků preparátor Oldřich Vitoslavský (Hanák F., Ptáci kolem nás, 1/2000, str. 27-28), který byl dlouholetým členem Moravského ornitologického spolku a v letech 1945 až 1950 zaměstnancem a preparátorem v ornitologické stanici a v družstvu „Ornis“. Toto družstvo zajišťovalo od roku 1947 hospodářskou činnost Moravského ornitologického spolku. Oldřich Vitoslavský se narodil 11. ledna 1910 v Přerově a již jeho otec, Alois Vitoslavský (1878-1962), se podílel na činnosti ornitologické stanice jako správce a výrobce

pomůcek pro ochranu ptáků. Oldřich Vitoslavský se zajímal o přírodu již od mládí a zvláštní oblibu našel v ornitologii, botanice a akvaristice. Členem Moravského ornitologického spolku se stal v roce 1937 a později vynikl jako preparátor. Za svůj život vypreparoval tisíce preparátů pro muzea, školy, ornitology, myslivce a rybáře. Byl autorem stálé expozice „Zvířena Přerovska“ v přerovském muzeu, která byla přístupna veřejnosti od roku 1960 do roku 1984. Také publikoval odborné články z ornitologie a zoologie, které jsou svědectvím o výskytu některých druhů a stavu zvířeny na Přerovsku ve 40. a 50. letech 20. století.

RNDr. František Hanák

Odešel RNDr. Stanislav Svoboda

Dne 17. března 2003 zemřel ve věku 78 roků jeden z našich nejlepších terénních ornitologů RNDr. Stanislav Svoboda (Sitko J., Moravský ornitolog, 2/1995, str. 27-28). Narodil se 28. března 1925 ve Žďáru nad Sázavou a většinu života prožil v Hodoníně. V roce 1949 ukončil studium na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně, obor přírodopis-zeměpis, kterou ukončil obhájením disertační práce „Ptactvo Hodonínska“ a získáním titulu doktora přírodních věd v roce 1949. Pracoval jako ornitolog na Československé akademii věd v Brně, jako mikropaleontolog u Československých naftových dolů

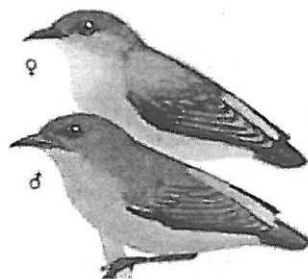
a později jako zoolog v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Zde byl správcem všech přírodovědných sbírek (zoologických, mineralogických, paleontologických). Vyvrcholením jeho muzejní práce bylo vybudování expozice „Přírodověda jihovýchodní Moravy“ na zámku Lešná u Zlína. Členem Moravského ornitologického spolku byl od roku 1943 a pracoval v redakčních radách Československého ornitologa a Zpráv MOS. Ve výboru MOS pracoval v různých funkcích a v letech 1972 až 1991 byl jeho předsedou. V odborném tisku publikoval více než 50 původních ornitologických prací. Spolupracoval také na vydání našeho základního ornitologického díla „Fauna ČR a SR“. Podílel se zimmním sčítání vodního ptactva, mapování hnízdního rozšíření ptáků, sčítání čápů a na výzkumech lisky černé.

RNDr. František Hanák

Květozobové

Čeď květozobovitých (*Dicaeidae*) náleží do řádu pěvců a je rozšířena v jižní Asii, na ostrovech v Pacifiku a v Austrálii. Zahnuje 7 rodů (*Dicaeum*, *Prionochilus*, *Pardalotus*, *Melanocharis*, *Rhamphocharis*, *Oreocharis*, *Paramythia*) a 58 druhů. Jedná se drobné stromové ptáky velikosti 8 ž 14 cm a hmotnosti 6 až 19 g (výjimkou je květozob křiklavý – *Paramythia montium* z Nové Guineje, který měří 21 cm a váží 42 g). Jedná se o pestrě zbarvené ptáky se silným zobákem, špičatými křídly a krátkým hranatým ocasem, kteří létají rychle. Konec jazyku je adaptován k sání nektaru ve tvaru rourky nebo malé štětičky. Samičky mají obvykle prostší zbarvení. Jsou to stálí ptáci (výjimkou je australský druh květozob vlaštovčí – *Dicaeum hirundinaceum*, který je tažný nebo toulavý a vede nomádský život). Podle druhu si stavějí buď miskovité hnízdo v dutinách stromů nebo na dřevinách, nebo na stromech a keřích zavěšená vakovitá hnízda s postranním vchodem. Výjimečně zakládají hnízda v zemních norách v březích. Snůška činí obvykle 2 až 5 bílých a skvrnitých vajec. Inkubace trvá 11 až 13 dní a mláďata zůstávají v hnízdě 2 týdny. Živí se nektarem, drobnými měkkými plody stromových parazitických rostlin (tak rozšiřují jejich semena) a bezobratlými. Podle novějších checklistů se oddělují rody *Oreocharis* a *Paramythia* do čeledi květozobcovitých (*Paramythiidae*), rod *Melanocharis* do čeledi sýkorčikovitých (*Melanocharitidae*) a rod *Pardalotus* do čeledi pardalovitých (*Pardalotidae*).

Známým druhem je květozob tlustozobý (*Dicaeum agile*) z jižní Asie. Měří 9 cm a má nápadně tlustý zobák a červené oči. Obývá horské lesy. Je rozšířen v mnoha poddruzích, které se od sebe liší detaily ve zbarvení. Květozob oranžovobřichý (*Dicaeum trigonostigma*) je stejně veliký. Samec tohoto druhu má sytě modrou barvu, která kontrastuje s oranžovým břichem. Samice je spíše zelenošedá. Jako ostatní květozobové obsazuje především koruny stromů, kde nalézá dostatek potravy (zejména bobulí parazitických rostlin). Je rozšířen od východní Indie po Filipíny. Australský květozob vlaštovčí měří 11 cm. Ozývá se hlasitým volavým tónem a vydává také složitý zpěv obsahující napodobování. Samec tohoto druhu je leskle modročerný, červený na hrdle a hrudi, s bílým břichem a černým proužkem podél páteře. Samička je zbarvena šedě, bíle a růžově.

Obr. Květozob oranžovobřichý (*Dicaeum trigonostigma*)

RNDr. František Hanák

OBSAH

ÚVODEM

- 1 Úvodní slovo – *Michal Vinkler*

SPOLKOVÉ ZPRÁVY

- 2 Jak založit Místní klub MOS – *Petr Rejzek a Michal Vinkler*

ODBORNÉ ČLÁNKY

- 3 Hnízdní ornitocenózy zámeckých parků v Holešově, Krakovci a Žerotíně – *RNDr. František Hanák*
- 6 Šíření a prokázané hnízdění motáka lužního (*Circus pygargus*) na Jihlavsku v centrální části Českomoravské vysočiny – *Ivan Kunstmüller*
- 8 Sup hnědý (*Aegypius monachus*) z Úsova – *Jiří J. Hudeček, RNDr. František Hanák*

KRÁTKÁ SDĚLENÍ

- 11 Čáp bílý (*Ciconia ciconia*) v okrese Přerov v roce 2003 – *RNDr. František Hanák, Ing. Jiří Šírek*
- 12 Zajímavé hnízdění krkavce, datla černého a doupňáka – *Břetislav Gelnar*
- 14 Přístup Severomoravské energetiky k ochraně ohrožených druhů ptáků – *Jiří Stuchlý*

PRO ZAČÍNÁJÍCÍ ORNITOLOGY

- 16 Jak lze zjistit jak dlouhou dobu již sedí rodiče na vajíčku? – *Michal Vinkler*
- 17 Také máte na zahrádce kolibříka? – *Ing. Adolf Goebel, Ph.D.*

LOKALITY

- 18 Žehuňský rybník – *Jaroslav Zámečník*

ZE ZAHRANIČNÍCH PERIODIK

- 20 Excerptce (10) – *Michal Vinkler*

RECENZE A KNIŽNÍ NOVINKY

- 27 Zelení – od radikalismu k realismu – *RNDr. Miroslav Patrik*
- 29 Vyšel „Katalog cizokrajných ptáků v moravskoslezských ornitologických sbírkách“ – *RNDr. Jiří Sitko, CSc.*
- 30 Soustava a české názvosloví ptáků světa – *RNDr. František Hanák*

OSOBNÍ ZPRÁVY

- 33 Zemřel preparátor Oldřich Vitoslavský – *RNDr. František Hanák*
- 34 Odešel RNDr. Stanislav Svoboda – *RNDr. František Hanák*

CIZOKRAJNÍ PTÁCI

- 35 Květozobové – *RNDr. František Hanák*

Objednávkový list

Ekocentra MOS, Čapky Drahlovského 3, 751 52 Přerov 1
tel. /fax: 581 203 150, e-mail: mos@iweb.cz

Objednávám závazně následující tituly:

Datum:

VIDEOFILMY	vydavatel	min.	Kč	ks
Poznáváme naše ptáky - I. díl	F. Černý	46	295,-	
Poznáváme naše ptáky - II. díl	F. Černý	45	295,-	
Ptáci tropického pásma (80 druhů)	F. Černý, A. Reiter	50	350,-	
Bažanti (55 druhů a mutací)	F. Černý, A. Reiter	50	350,-	
Papoušci Jižní Ameriky - I. díl	F. Černý, A. Reiter	54	350,-	
Papoušci Jižní Ameriky - II. díl	F. Černý, A. Reiter	50	350,-	
Papoušci Jižní Ameriky - III. díl	F. Černý, A. Reiter	57	350,-	
Ptáci Austrálie	F. Černý, A. Reiter	90	440,-	
Ptáci Afriky	F. Černý, A. Reiter	56	350,-	
Ptačí Afrika II.	F. Černý, A. Reiter	50	350,-	
Ptačí Afrika III.	F. Černý, A. Reiter	52	350,-	
Přírodní biotpy - rybník	TRAVEX video	35	280,-	
Naši obojživelníci	TRAVEX video	34	280,-	
Naši ptáci - havran polní	TRAVEX video	30	280,-	
Naši ptáci - labuť	TRAVEX video	28	280,-	
Sokolovití dravci	TRAVEX video	40	280,-	
Naše sovy	TRAVEX video	40	280,-	
Železné hory - CHKO	TRAVEX video	46	380,-	
Zlatá louka u Podmoklan	TRAVEX video	23	260,-	
Zvěř našich lesů - I. díl	TRAVEX video	30	260,-	
AUDIOKAZETY		min.	Kč	ks
Sovy - 69 variant hlasů 11 druhů	Biophon (4. vydání '99)	63	150,-	
Ptáci rákosin a okolí vod	Biophon (1994)	90	150,-	
Hlasy dravců - 53 var. 22 druhů	Biophon (1993)	60	150,-	
Kukačka až šplhavci - 17 druhů	Biophon (1993)	65	150,-	
Pěvci I - 39 druhů	Biophon (1993)	60	150,-	
Pěvci II - 37 druhů	Biophon (1993)	60	150,-	
Pěvci III - 43 druhů	Biophon (1993)	60	150,-	
Mistři pěvci ptačí říše - 22 druhů	Biophon (1994)	72	150,-	
Hlasy našich žab - všech 13 druhů	Biophon (1993)	50	150,-	
AUDIO CD		min.	Kč	ks
Sovy - 69 variant hlasů 11 druhů	Biophon (stereo 2000)	63	249,-	
Rok v přírodě - 99 hlasů a zvuků	Biophon (stereo 1999)	61	249,-	

KNIHY		str.	Kč	ks
Fauna ČR a SR - Ptáci 1	Academia	670	360,-	
Fauna ČSSR - Ptáci 3/II	Academia (1983)	530	90,-	
Obecná ornitologie	Academia	360	360,-	
Atlas zimního rozšíření ptáků v ČR	H&H	270	84,-	
Česká a Slov. bibliografie 1981-92	ÚEK AV ČR	148	60,-	
Zprávy MOS '92, '94, '95, '97	MOS		10,-/ks	
Zprávy MOS '98, '99, 2000	MOS		50,-/ks	
Zprávy MOS 2001	MOS	227	60,-	
Zprávy MOS 2003	MOS	206	80,-	
Zprávy MOS 2004	MOS	207	80,-	
Ptáci kolem nás 1-4 1992	MOS	128	20,-	
Ptáci kolem nás 3/95	MOS	32	5,-	
Ptáci kolem nás 1-3 1996	MOS	128	20,-	
Ptáci kolem nás 1-4 1997	MOS	128	20,-	
Ptáci kolem nás 1-3/4 1998	MOS	96	15,-	
Ptáci kolem nás 1-4 1999	MOS	128	20,-	
Ptáci kolem nás 1-4 2000	MOS	114	20,-	
Ptáci kolem nás 1-4 2001	MOS	128	15,-	
Ptáci kolem nás 2-4 2002	MOS	108	15,-	
Zpravodaj 12	Jihomoravská. pob. ČSO	78	50,-	
Crex 14	Jihomoravská. pob. ČSO	120	50,-	
Atlas ptáků Čes. a slov. republiky	Academia	118	185,-	
Léto na ptačím ostrově (Klůz)		80	50,-	
Ptáci - kapesní atlas	Slovart	254	199,-	
Ptáci našich zahrad	Cesty	64	99,-	
Encyklopedie ptáků (700 druhů)	Rebo	288	345,-	
Encyklopedie ptáků v klecích	Rebo	312	345,-	
Potravní ekologie dravců a sov	ČSOP	103	89,-	
Čáp bílý bibliografie (1853-1991)	ČSO	42	10,-	
Významná ptačí území	ČSO	144	70,-	
Ochrana plazů	EkoCentrum Brno	48	25,-	
Svět zvířat VII - obojživ. , plazi	Albatros	183	369,-	
Svět zvířat I - Savci 1	Albatros	143	300,-	
Svět zvířat II - Savci 2	Albatros	143	359,-	
Svět zvířat III - Savci 3	Albatros	153	359,-	
Svět zvířat VIII - Ryby 1	Albatros	157	330,-	
Svět zvířat IX - Ryby 2	Albatros	157	350,-	
Mihulovci a ryby I.	Academia	624	295,-	
Mihulovci a ryby II.	Academia	698	360,-	
Ochrana ryb a mihulí	ČSOP	139	49,-	
Svět pravěku	Albatros	151	351,-	
Savci	Ikar	287	179,-	

Atlas savců ČR a SR	Academia	150	167,-	
Zvířata Evropy (Anděra, Polák)	Fragment	64	169,-	
Netopýři	EkoCentrum Brno	46	25,-	
Naši pavouci	Academia	154	155,-	
Hmyz a pavoukovci (prův. přírodou)	Ikar	287	189,-	
Vážky - výzkum a ochrana	ČSOP	236	66,-	
Vodní měkkýši ČR	ČSOP	113	70,-	
Velká encyklopedie přírody	Fragment	160	349,-	
Toulky po horách	Brio	95	149,-	
Encyklopedie motýlů	Rebo	272	345,-	
Klíč k určování sladkov. bez. živ.	Rezekvítek	8	33,-	
Klíč k určování půdních bez. živ.	Rezekvítek	12	33,-	
Květena ČR I.	Academia	557	360,-	
Květena ČR II.	Academia	540	150,-	
Květena ČR III.	Academia	542	198,-	
Květena ČR IV.	Academia	529	390,-	
Květena ČR V.	Academia	560	360,-	
Květena ČR VI.	Academia	760	450,-	
Klíč ke květeně ČR	Academia	927	295,-	
Encyklopedie stromů a keřů	Rebo	287	345,-	
Encyklopedie bylin a koření	Rebo	311	345,-	
Keře (průvodce přírodou)	Ikar	287	199,-	
Stromy (průvodce přírodou)	Ikar	287	189,-	
Životní prostředí (průvodce přírodou)	Ikar	223	179,-	
Naše nejhojnější trávy - klíč	Rezekvítek		52,-	
Jedovaté rostliny kolem nás - klíč	Rezekvítek		52,-	
Zelená krása mechorostů	EkoCentrum Brno	65	35,-	
Encyklopedie hub	Rebo	288	345,-	
Chráněné houby v ČR	V.Antonín, Z. Bieberová	88	30,-	
Houby (průvodce přírodou)	Ikar	287	189,-	
Breviř o houbách	Olympia	208	169,-	
Mokřady střední Moravy	Sagittaria	65	20,-	
Litovelské Pomoraví	Bureš, Machar	134	260,-	
Cesty za poznáním - Počasí	Svojtka a Co.	288	699,-	
Hydrobiologie	Informatorium spol.s.r.o.	335	371,-	
Monitorování ekologických změn	EkoCentrum Brno	187	75,-	
Veřejná správa a právo	C.H.BECK	378	550,-	
Trojský koník - povodňové číslo	časopis Zoo Praha	36	100,-	

OBRAZOVÉ TABULE		Kč	Ks
Ptáci na krmítku – lamino	MOS	55,-	
Ptáci na krmítku	MOS	25,-	
Bylinky + lišta	Scientia	206,-	
CD-ROM		Kč	Ks
Přírodopis, dějepis, sluneční soustava	Rezekvítek software	399,-	
Vzdušný oceán	Wave studio	499,-	
Putování světem rostlin	Rezekvítek software	499,-	
Zeměpis - svět	Grada	590,-	
Zeměpis - Česká republika	Grada	562,-	
OCHRANĚNĚSKÉ POMŮCKY		Kč	ks
Krmítko sedlové okenní 30x30	p. Macek	169,-	
Krmítko sedlové závěsné 30x30	p. Macek	169,-	
Krmítko sedlové závěsné 40x40	p. Macek	234,-	
Krmítko šindelové "Prezident"	p. Růžička	450,-	
Budka šindelová - špačník	p. Růžička	445,-	
Budka šindelová - sýkorník	p. Růžička	365,-	
Budka - klasický sýkorník (překližka)	p. Macek	156,-	
Budka - sýkorník tvar A (překližka)	p. Macek	162,-	
Budka - špačník	p. Macek	179,-	
Budka - sovník pro puštika	p. Macek	247,-	
Budka pro sýčka	p. Macek	325,-	
Budka - rehkovník	p. Macek	125,-	
Siluety dravců	MOS	40-50,-	
Hroty proti dosed. holubů - 1 bm	Antikal	125	
TRÍČKO MOS NA PODPORU OCHRANY PTÁKŮ		Kč	ks
Sýkořice vousatá	MOS	150,-	
SAMOLEPKY MOS NA PODPORU OCHRANY PTÁKŮ		Kč	ks
Sýček obecný	MOS	25,-	
Luňák hnědý	MOS	50,-	
Ťuhýk rudohlavý	MOS	75,-	
Mandelík hajní	MOS	100,-	

K ceně účtujeme poštovné (69-78 Kč) a balné (10 Kč)

*Žádám o zaslání: *na fakturu *na dobírku *odeberu osobně*

Jméno a příjmení (organizace):

Adresa:

Podpis (razítko org.):

INFORMAČNÍ CENTRUM
A DOVOZ LITERATURY

Potřebujete
dovézt publikace ze zahraničí?

Zařídíme.

Všetičkova 29, 602 00 Brno
Tel./fax: 543 241 146
E-mail: medserv@mbx.vol.cz
<http://www.med-servis.cz>

POZOR !
Výroční členská schůze MOS
se uskuteční
21. 2. 2004
v Ornitologické stanici v Přerově

Ptáci kolem nás 3/2003 (Moravský ornitolog 1992 - 1995)

čtvrtletník pro ornitology, ochránce přírody a milovníky ptactva • vydává Moravský ornitologický spolek • adresa redakce: MOS, P. O. Box 65, Čepky Drahlavského 3, 751 51 Přerov 1, tel./fax: 581 203 150, e-mail: mos@iweb.cz, <http://www.iweb.cz/mos> • šéfredaktor RNDr. František Hanák, zástupce šéfredaktora Michal Vinkler, redakční rada: František Cigánek, Václav Plšek, Jiří Polčák, Jiří Šafránek, Ing. Jiří Šírek, Nevyžádané rukopisy, foto a kresby se nevracejí. Uveřejněné články nemusejí vyjadřovat názor redakce. Za obsah a pravdivost údajů odpovídá autor příspěvku. Vydavatel si vyhrazuje právo publikované materiály zveřejnit také na Internetu a CD-rom • mezinárodní indexové číslo - 47531 • registrační číslo - PR 19 • ISSN 1212 - 3374 • náklad 2000 výtisků • neprodejně - zdarma pro členy a přátele MOS • listopad 2003

S Docterem jste vždy nablízku

DOCTER – tradiční výrobce CARL ZEISS JENA pod novou značkou

Docter 8 x 42 B/CF a 10 x 42 B/CF

Představujeme vám zcela nový dalekohled Docter s výjimečným optickým výkonem, vyváženým designem a dokonalou ergonomií.

Docter 8 x 42 B/CF a 10 x 42 B/CF je výsledkem našeho vývoje, kde jsme sloučili **nejvyšší výkon optiky a preciznost jemné mechaniky**. Robustní voděodolný plášť z lehké slitiny zajišťuje spolu s jemným pogumováním dlouhou životnost a mechanickou ochranu pro vícevrstevně zušlechťenou a velmi hodnotnou optiku. Inovační okulár na pozorování blízkých oblastí umožňuje pozorovat rostliny a zvířata již od 3 metrů. Velký 5čočkový okulár a achromatický objektiv sestávající ze 4 čoček garantuje výborný kontrast a maximální optický obraz.

- voděodolný, plněn dusíkem
- je lehký (v balení s remenem na nošení)
- ochranné krytky okulárů
- snadné a rychlé nastavení vzdálenosti a dioptrie

Absolutní novinka, představená poprvé na jarním veletrhu IWA 2003 v Norimberku!

Docter ASPECTEM 80/500

Elegantní přístroj s brilantní optikou

Pro všechny situace, ve kterých je vynikající dohled a rozeznání detailů na velkou vzdálenost rozhodující, poskytují dalekohledy DOCTER perfektní řešení. **DOCTER ASPECTEM** je vhodný pro náročného pozorovatele ptactva, oblohy u moře, na horách, ale i pro střelce ke kontrole terčů. Zvláštní půvab má pozorování sportovních akcí: ať už se jedná o motosport, derby, létání draků nebo let balonem... napínavý pocit, být, „přímou u toho“ se dostává překvapivě rychle. Všude tam, kde je třeba mít ostrý a kontrastní obraz nejmenších detailů na velkou vzdálenost, je vysoce výkonný dalekohled ASPECTEM nepostradatelný.

Firma NIMROD

Vršovců 992 ■ 430 01 Chomutov ■ infoline: 603 341 832

Možnost nákupu na splátky. 0% navýšení nebo nulová akontace. Velmi krátké dodací lhůty.

